

Drama för att hantera konflikter

– om hur drama kan användas i förskolan för att stimulera
barns konflikthanteringsförmåga

Katarina Frank

Abstract

Syftet med den här uppsatsen är att skapa större förståelse för hur drama kan användas i förskolan för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter. Mot bakgrund av detta syfte söks det svar på följande problemprecisering:

- Hur anser tre förskollärare att pedagogiskt drama kan användas i förskolan för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter?

I forskningsbakgrunden refereras det till litteratur som anses relevant för att uppnå undersökningens syfte. Bland annat beskrivs olika former av pedagogiskt drama, samt olika sorters konflikter och hur de kan hanteras. Sociokulturella och socialkonstruktivistiska perspektiv belyses också. Undersökningen bygger på en kvalitativ metod. Genom intervjuer med tre förskollärare kan det konstateras att drama och i synnerhet forumspel är användbart för att lära barn att hantera konflikter. Resultatet visar också att förskollärarna anser att utövandet av forumspel och andra dramaövningar kan ha betydelse för barns personliga utveckling och förmåga till socialt samspel.

Ämnesord: pedagogiskt drama, konflikthantering, konfliktlösning och förskola.

INNEHÅLL

Förord	5
1. Inledning	6
1.1. Bakgrund.....	6
1.2. Syfte och problemprecisering.....	7
2. Forskningsbakgrund	8
2.1 Vad är pedagogiskt drama och vad kan barn lära sig genom det?.....	8
2.2 Olika former av pedagogiskt drama.....	10
2.2.1 Uppvärmningsövningar.....	10
2.2.2 Kommunikationsövningar.....	11
2.2.3 Kreativitetsövningar.....	11
2.2.4 Improvisationsövningar.....	11
2.2.5 Forumteater och forumspel.....	12
2.2.6 Storyline.....	13
2.3 Vad är en konflikt?.....	14
2.4 Olika sorters konflikter och konfliktstilar.....	16
2.5 Konflikthantering.....	18
2.5.1 Känslor och självkänedom.....	18
2.5.2 Medling.....	19
2.5.3 Konflikthanteringsstrategier.....	20
2.6 Drama som konflikthanteringsmetod i förskola och skola.....	23
2.7 Lekens betydelse i barns liv.....	26
2.8 Socialkonstruktivistiska och sociokulturella perspektiv på barns lärande.....	28
3. Metod	30
3.1 Val av metod.....	30
3.2 Genomförande av intervjuer.....	31
3.3 Urval och avgränsningar.....	32
3.4 Bearbetning av material och analysförfarande.....	33
3.5 Validitet och reliabilitet.....	34
3.6 Förförståelse.....	35
3.7 Forskningsetik.....	35

4. Resultat	36
4.1 Intervju med Angela.....	36
4.2 Intervju med Bea.....	40
4.3 Intervju med Cecilia.....	45
5. Analys	49
5.1 Dramatisering.....	49
5.2 Forumspel.....	51
5.3 Spontandramatisering.....	51
5.4 Storyline.....	52
5.5 Regellek och fri lek.....	53
5.6 Dockor och utklädningskläder.....	54
5.7 Personlig utveckling.....	54
5.8 Socialt samspel.....	55
5.9 Drama i kombination med andra ämnen.....	55
5.10 Hur pedagogerna hanterar konflikter.....	56
5.11 Drama för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga.....	57
6. Diskussion och slutsatser	59
6.1 Metoddiskussion.....	59
6.2 Resultatdiskussion.....	61
6.3 Slutsatser.....	67
7. Sammanfattning	68
Referenslista	70

Bilagor

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min engagerade handledare Annica Svensson, som har visat intresse och varit ett stort stöd i mitt arbete. Ett tack riktas också till Elisabeth Malmström, som har gett bra tips och idéer om hur uppsatsen kunde utvecklas. Vidare vill jag tacka min trevliga handledningsgrupp för en bra feedback och givande respons. Jag vill också varmt tacka de lärare som har ställt upp på intervjuer och delat med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Mitt intresse för att skriva om pedagogiskt drama grundar sig i en nyfikenhet på hur det kan användas i förskolan. Periodvis har jag deltagit i amatörteatergrupper och då kommit i kontakt med olika dramaövningar. Jag tyckte hela tiden att det var roligt att göra övningarna, men mindre intressant att stå på scenen och säga inövade repliker inför en publik. Det var dock först under lärarutbildningen som jag fick en bild av vad pedagogiskt drama är. Enligt min mening är pedagogiskt drama ofta ett lågprioriterat ämne i förskolan, varför det behöver spridas mer kunskap om hur drama kan användas, dels som ett fristående ämne men också som ett ämne integrerat i andra ämnen. I fortsättningen kommer begreppet drama att användas i betydelsen pedagogiskt drama, vilket innebär att varje gång som drama nämns i undersökningen menar jag pedagogiskt drama.

Enligt Läroplan för förskolan (Lpfö 98) ska eleverna i förskolan få möjlighet att uttrycka sig via bild, musik, dans och drama (Läraryrket, 2005). Vidare ska förskolan eftersträva att varje enskilt barn utvecklar sin förmåga att förmedla händelser som de har varit med om, funderingar och upplevelser genom bild, lek, rörelse, musik, sång, dans och drama. I förskolan ska barnen få utveckla sin kreativa förmåga (Läraryrket, 2005). Pedagogiskt drama bidrar till att barn lär sig att ta ställning i olika frågor och stå för sina åsikter, att våga tala inför en grupp med andra människor och att lättare kunna ta kontakt med nya människor (Byréus, 1998).

I pedagogiskt drama har de processer som sker i gruppen en central roll, då drama innebär att deltagarna får ökad kännedom om både sig själva och hur gruppen fungerar (Grunbaum & Lepp, 2005). Det är bra om pedagoger i förskolan redan på ett tidigt stadium lär barnen vikten av att skapa förståelse för andra individer. När barnen deltar i dramaövningar kommunicerar de med varandra både fysiskt och språkligt, sensoriskt, emotionellt och genom fantasin (Hammar, 1975). Genom pedagogiskt drama kan barnens empatiska förmåga öka, då de får möjlighet att sätta sig in i andra barns tankar och känslor. Barnen lär sig att samspela med varandra genom att både ge och ta utrymme, vilket enligt min mening kan leda till att de stimuleras i sin förmåga att turas om, visa hänsyn och respektera varandra.

Mitt intresse för konflikthantering har väckts då det i förskolan, liksom i alla andra sammanhang där människor möts, förekommer konflikter. Enligt Lpfö 98 ska förskolan eftersträva att barnen utvecklar sin förmåga att fungera både enskilt och tillsammans med andra, är med och utformar och följer gemensamma regler, lär sig att förstå rättigheter och skyldigheter, samt utvecklar sin konflikthanteringsförmåga (Läraryrket, 2005).

Personalen i förskolan ska stimulera samspelet mellan barnen och hjälpa dem att hantera konflikter, samt kompromissa, respektera varandra och reda ut missförstånd (Läraryrket, 2005). För att barn ska kunna utvecklas i sin förmåga att hantera konflikter behöver de öva sig på att se och förstå att alla människor är olika, att prata så att andra kan uppfatta vad de vill säga och lyssna så att de förstår vad andra personer vill förmedla (Wahlström, 1996).

År 1994 startade DRACON-projektet i Sverige. Meningen med detta var att, via ett program innehållande pedagogiskt drama och teorier om konflikter, undersöka vad tonåringar kan lära sig om konflikter och hur dessa kan hanteras. När eleverna fick utgå ifrån sina egna erfarenheter av konflikter kunde de få en helhetssyn på problemen, både fysiskt och emotionellt (Grunbaum och Lepp, 2005). Enligt min mening skulle många av de övningar som ingår i DRACON-projektet kunna användas även bland de äldre barnen i förskolan, förutsatt att övningarna anpassas till barnens nivå vad gäller kunskap och mognad. Jag tror att konflikthantering och drama kan kombineras även i förskolans pedagogiska verksamhet. I den här uppsatsen vill jag därför undersöka hur pedagogiskt drama kan användas i förskolan för att väcka barnens medvetenhet om hur de kan hantera de konflikter som de hamnar i.

1.2 Syfte och problemprecisering

Syftet med den här uppsatsen är att skapa större förståelse för hur drama kan användas i förskolan för att stimulera barnens förmåga att hantera konflikter. Mot bakgrund av detta syfte söks det svar på följande problemprecisering:

– Hur anser tre förskollärare att pedagogiskt drama kan användas i förskolan för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter?

2. Forskningsbakgrund

I nedanstående avsnitt beskrivs vad pedagogiskt drama är och vad barn kan lära sig genom det. Det redogörs för olika former av pedagogiskt drama, vad en konflikt är, olika sorters konflikter och hur dessa kan hanteras. Vidare tas det upp exempel på förskolor och skolor som arbetar med drama som konflikthanteringsmetod. Därefter belyses det vilken betydelse leken har i barns liv, eftersom barns roller har likheter med vissa dramaövningar. Slutligen beskrivs socialkonstruktivistiska och sociokulturella perspektiv på barns lärande.

2.1 Vad är pedagogiskt drama och vad kan barn lära sig genom det?

Ordet drama finns med i många sammanhang och har olika innebörder, varför många är konfunderade av begreppet. Ordet *drama* kommer från gammalgrekiskans ord *dra'o* som innebär "att handla". Idag återfinns begreppet drama inom teater, vardagsliv och pedagogik. Pedagogiskt drama är ett ämne som finns inom skolor för elever i alla åldrar. Det kan även integreras i andra ämnen eller nyttjas i terapeutiskt syfte. I pedagogiskt drama är det viktigt att ledaren bejakar sin leklust. Alla som arbetar med barn bör ha insikt om lekens stora värde för barn och deras utveckling. I dramaundervisningen är många av övningarna tagna från barns klassiska lekar medan andra kommer ifrån olika sorters övningar som skådespelare gör. Nya övningar kan också uppkomma i samspelet mellan dramapedagogen och gruppmedlemmarna (Fredin och Hägglund, 2001). Allt som görs i drama händer inom en grupp, eftersom fokus är på det som deltagarna gör i samspel med varandra. Då vi delar in oss i mindre grupper och hittar på enkla improvisationer som vi visar upp för varandra kan vi ha en lekfull och prestationsbefriad syn på det som görs. Om någonting är otydligt kan åskådarna ställa frågor, och ifall en grupp missar att göra något som var av betydelse för handlingen kan den alltid "backa" och göra improvisationen en gång till (Fredin och Hägglund, 2001). Inom pedagogiskt drama är fokus riktat på deltagarna och deras agerande. Med hjälp av roller och rollspel kan en påhittad handling gestaltas. I pedagogiskt drama används dramatiserandet för att vi ska kunna förmedla olika sorters kunskap till eleverna. Möjlighet till eftertanke och ökad förståelse ges då man kan se på sitt agerande utifrån genom att skapa ett avstånd mellan sig själv och sin roll samtidigt som man lever sig in i rollen emotionellt. Inom pedagogiskt drama får alla öva på att förmedla tankar och känslor och spela roller, samt samspele med varandra. Vid dramatisk gestaltning får medlemmarna växelvis vara betraktare och aktivt agerande, till skillnad från dramaövningar och improvisationer där alla är med på samma premisser. I pedagogiskt drama får eleverna möjlighet att ta ställning i olika frågor, agera på

ett kreativt sätt utifrån hur de är som personer (Erberth och Rasmusson, 1996). Drama är ett av många estetiska ämnen. Andra sådana är bild och form, dans, sång och musik, samt skapande skrivning. Dessa ämnen skiljer sig från de mer teoretiska skolämnena eftersom det finns ett större handlingsutrymme i de estetiska ämnena. Det finns inga självklara idéer om vad som är tillåtet och inte inom de skapande ämnena, samtidigt som elevernas utforskande av omgivningen är av större betydelse än inläring av teoretisk kunskap (Fredin och Hågglund, 2001). Drama är ett estetiskt uttryckssätt, och estetik handlar mycket om människans förmåga att skapa och föreställa sig situationer. Ordet *estetik* har sitt ursprung i grekiskan och betyder ”att förnimma med sinnen”. Att uppleva saker med sinnen är det mest naturliga sättet att inhämta kunskap. Fantasin är en inre förmåga och skapar möjligheter att hantera olika problem. När barn får ägna sig åt drama lär de sig att ha ett estetiskt förhållningssätt. Detta innebär att man relaterar till och funderar över egna erfarenheter, samtidigt som man blir medveten om emotioner, fantasier och det som uppfattas via sinnen (Erberth och Rasmusson, 1996).

Wagner (1992) har skrivit en bok som handlar om en berömd dramapedagog som heter Dorothy Heathcote. I sitt arbete använder Heathcote dramats olika delar för att lära eleverna olika saker, genom att locka fram det som barnen känner till, men inte ännu är medvetna om att de har kunskap om. Heathcote drar nytta av dramat för att öppna upp deras sinnen, stimulera deras fantasi och få insikter om handlingens dolda innebörder. Heathcote anser att det är av stor betydelse att barnen lär sig att lyssna på varandra. Hon anser att det bara är då som barnen kan lära känna sig själva och komma i kontakt med sina känslor. Barnen får ofta komma fram till vilket innehåll ett drama ska ha, samt när och vart det ska ske. Om eleverna hamnar i konflikt med varandra angående vad de ska göra, får de reda ut det själva och fatta beslut som förhoppningsvis alla i gruppen går med på. Heathcote lägger stor vikt vid att lyssna på sina elever. Med röst och kroppsspråk visar hon eleverna att hon är intresserad av deras tankar och klankar inte ner på någons åsikter eller funderingar. Hon menar att vi måste lyssna aktivt och ta till oss allt som eleverna har att säga, samt reflektera över deras uttalanden. Heathcote är också noga med att ställa öppna frågor till eleverna, där det inte finns några förutbestämda svar som är rätt. På så vis får barnen möjlighet att utan rädsla och på ett kreativt sätt fundera ut svar på de frågor som ställs. För att göra barnen intresserade av att ta till sig fakta, kan man anordna en situation där mer kunskap behövs. Istället för att inleda ett drama med en mängd fakta, kan man låta de känslor som barnen får leda till att de blir intresserade av att ta reda på mer information om det som dramat handlar om. Förutom att på

många olika sätt utveckla sin förmåga att dramatisera olika händelseförlopp menar Heathcote även att barnen, genom att ägna sig åt pedagogiskt drama, lär sig följande saker:

- faktakunskaper i olika ämnen såsom naturvetenskap, matematik, historia, litteraturhistoria och antropologi.
- att få en konkret bild av abstrakta företeelser så att de lär sig vad de innebär.
- att få en djup och äkta förståelse för faktakunskaper och händelser.
- frihet under ansvar.
- att fundera över erfarenheter och vad de har för likheter med andra personer.
- att få syn på sina egna och andras värderingar, samt utveckla en öppenhet gentemot människor som är annorlunda än de själva.
- att utveckla sin sociala kompetens.
- att tro på sig själva och sin egen förmåga, då de upptäcker att de har mer kunskaper än vad de tidigare trodde (Wagner, 1992).

2.2 Olika former av pedagogiskt drama

Pedagogiskt drama innefattar många olika kategorier av övningar och lekar. Alla dessa kommer inte att nämnas här. På grund av begränsningar i tid och utrymme går jag inte så djupt in på vad de olika övningarna går ut på. Övningar eller lekar kommer inte heller att beskrivas i detalj. De former av drama som kortfattat tas upp här nedan är uppvärmningsövningar, kommunikationsövningar, kreativitetsövningar, improvisationsövningar, forumspel och storyline.

2.2.1 Uppvärmningsövningar

När man håller i dramaövningar är det vanligt att lektionen eller passet börja med uppvärmningsövningar. Dessa kan vara allt ifrån vanligt förekommande lekar, till en sång eller danslek eller en annan sorts aktivitet där deltagarna får röra på sig mycket. Syftet med uppvärmningsövningar är att gruppmedlemmarna ska bli inspirerade och uppiggade och öka sin förmåga att uttrycka sig kreativt. Med barngrupper är det inte alltid nödvändigt med uppvärmningsövningar, eftersom barn ofta är aktiva och alerta av sig själva. Ett bra sätt att starta en dramalektion med barn kan vara genom att göra en sånglek, dans eller rörelseövning (Erberth och Rasmusson, 1996). Människans kropp är utformad för att röra på sig, varför vi lätt blir otåliga och okoncentrerade vid en längre stunds stillasittande. Genom uppvärmningsövningar kan vi få möjlighet att röra på oss så att kroppen mår bra (Fredin och Hägglund, 2001).

2.2.2 Kommunikationsövningar

Namnlekar, tillitsövningar, samarbetsövningar, gruppdynamiska lekar och samarbetsövningar är de lekar och övningar som räknas som kommunikationsövningar. Syftet med dessa övningar är att de ska svetsa samman gruppen och göra så att ett tryggt gruppklimat kommer till stånd, där alla medlemmar visar respekt och acceptans för varandra. Att det är en bra stämning i dramagruppen är en förutsättning för att deltagarna ska kunna känna sig fria att uttrycka sig kreativt. Genom namnlekarna får deltagarna möjlighet att lära sig varandras namn på ett lekfullt sätt. Kontaktövningarna innebär att deltagarna får vänja sig vid att ha fysisk kontakt med andra människor, genom att hålla en annan gruppmedlem i handen, stå nära någon annan eller ha ögonkontakt med denne. När barnen får göra tillitsövningar kan det bidra till att de lär sig att ställa upp för och bry sig om varandra, känna tillit till varandra och samspela på ett bra sätt. Samarbetsövningar och gruppdynamiska lekar kan göra så att eleverna utvecklar sina kunskaper om hur en grupp fungerar angående rollfördelning och beslutsfattande och annat. Ledaren måste ta sig tid till att diskutera övningarna med gruppen efteråt, så att gruppmedlemmarna får möjlighet att tala om sina emotionella upplevelser och funderingar kring vad som hände i gruppen när övningarna gjordes (Erberth och Rasmusson, 1996).

2.2.3 Kreativitetsövningar

De övningar som går under benämningen kreativitetsövningar kan vara avslappningsövningar, övningar som stimulerar sinnen eller där deltagarna får skapa inre bilder, koncentrationsövningar, improvisationsövningar och associationsövningar. Genom avslappningsövningar kan deltagarna koppla av för att kunna komma i kontakt med sin föreställningsförmåga och sina känslor. När de slappnar av får de tillgång till sin inre kreativitet och sina tankebanor. I de sinnestränande övningarna får gruppmedlemmarna öva upp sin sensoriska mottaglighet hos alla fem sinnen, och det är genom dessa vi tar emot all stimulans från omgivningen. I drama sker en interaktion mellan inre processer och de intryck och upplevelser som vi får utifrån (Erberth och Rasmusson, 1996).

2.2.4 Improvisationsövningar

Vid improvisationsövningar lämnar deltagarna situationen som finns här och nu och intar en roll och agerar i en låtsad handling. Deltagarna får själva komma på handlingar och vad som ska sägas. Improvisationsövningar ger såväl fysisk, intellektuell som emotionell stimulans och

aktivitet. Detta leder till att kunskapen rotar sig bättre än om man lyssnar på någonting som sägs eller tar in information via skriftliga källor. När deltagarna får gestalta olika roller utvecklas deras empatiska förmåga. Genom att ägna sig åt improvisationer och efteråt tala om det man har gjort, ökar man sin självkänedom och får insikt om det mellanmännsliga samspelet. Improvisationer kan göras om verklighetstrogna situationer som vi har kommit i kontakt med i verkligheten, men vi kan också improvisera kring händelser som bara skulle kunna inträffa i fantasin (Erberth och Rasmusson, 1996).

2.2.5 Forumteater och forumspel

Forumteatern utvecklades av Augusto Boal, som var konstnärlig ledare för Arenateatern i Sao Paolo mellan åren 1956-1971. Forumteatern har sitt ursprung i en teaterform som Arenateaterns skådespelare ägnade sig åt. Den innebar att skådespelare spelade upp en konflikt mellan människor som ledde fram till en kris. I detta läge slutade skådespelarna att agera och frågade publiken hur de skulle handla fortsättningsvis. Efterhand utvecklades teaterformen till att omfatta publiken på ett tydligare sätt genom att låta åskådare själva välja att ropa stopp för att sedan inta scenen och ta över en av aktörernas rollfigurer för att visa hur den borde agera istället.

Forumteaterns målsättningar är följande:

- ”- att förvandla åskådaren från passiv varelse till aktiv medskapare – huvudrollsinnehavare,
- att ge människan möjlighet att träna sig inför verkligheten, förbereda sig för framtiden,
- att bryta inre och yttre förtryck.” (Byréus, 2001, s.13)

Forumspelen baseras på forumteatern, samt på värderingsövningar och sociodrama. I värderingsövningar får deltagarna ta ställning till olika frågor och i sociodrama får dramagruppen se ett rollspel med en konfliktfylld avslutning. Därefter får medlemmarna diskutera vad de har sett och komma fram till sätt att hantera situationen (Byréus, 2001). Forumspel tar upp frågor som är bekanta för deltagarna. Det kan exempelvis handla om mobbning, dominans eller våld. Aktörer spelar upp en orättvisa eller konflikt under en kort stund. Den som tampas med problemet lyckas inte att lösa situationen. Efter att ha spelat upp händelsen ber gruppen åskådarna om hjälp. Dessa får prata om hur situationen hade kunnat hanteras annorlunda. Därefter börjar spelet om igen och vem som helst av åskådarna får ropa stopp och ersätta någon av karaktärerna för att för att prova nya förslag på sätt att hantera konflikten. Forumspel kan vara en metod för att bryta likgiltighet och känslor av maktlöshet hos unga människor genom att få dem att inse att det går att påverka sitt liv genom att motarbeta orättvisor. Genom forumspel kan deltagarna upptäcka att det finns andra som har

samma problem, samtidigt som de övar sig på att prova olika handlingsstrategier och öka sin självkänedom. Det kan också vara stärkande att inse att man kan vara en tillgång för andra människor (Byréus, 2001).

Redan i förskoleåldern har barn varit med om orättvisor och konflikter genom det sociala samspelet med syskon, föräldrar och andra barn. Många barn har en stark känsla för vad som är rättvist och inte, samt en förmåga att visa solidaritet mot andra människor. Med andra ord finns grundförutsättningen för forumspel, vilken innebär att barnen känner till hur konflikter kan se ut och att det finns en lust att ändra på situationer som uppfattas som orättvisa. Arbetet med forumspel bör kännetecknas av lekfullhet, intresse, inlevelse och deltagande av fri vilja. Atmosfären ska vara öppen och uppmuntrande, och barnen ska kunna säga vad som helst utan att bli kritiserande av gruppen eller ledaren. Forumspel kan bidra till att utveckla barnens empatiska förmåga, genom att de får sätta sig in i andra människors känslor (Byréus, 2001). Även om intervjupersonerna i den här undersökningen inte ägnar sig åt aktiva värderingsövningar tillsammans med barnen så kommer begreppen *forumspel* och *forumteater* att användas fortsättningsvis, då det handlar om aktörer som spelar upp en konflikt, som barnen får komma med förslag på lösningar till.

2.2.6 Storyline

Storyline är en tematisk och probleminriktad undervisningsmetod där undervisningen inte kretsar kring ett tema utan istället fortlöper som en berättelse. Barnen får upptäcka, utforska, diskutera, reflektera och handla. När barnen skapar en berättelse utvecklar de sin förståelse för omvärlden, samtidigt som deras kreativa förmåga och förmåga att argumentera stimuleras. Precis som i alla andra berättelser utgår man i storyline från utgångspunkterna karaktärer, plats, tid och händelser, vilka utgör ramen för den berättelse som elever och lärare skapar. Eleverna får tillverka sina egna karaktärer av papper och andra material, för att sedan bestämma namn, ålder, intressen och personlighetsegenskaper på figurerna. I en storyline bör barnens karaktärer vara sådana som barnen kan identifiera sig med, så att de kan leva sig in i berättelsen. I en storyline har läraren i viss utsträckning på förhand bestämt vilka ämnen eleverna ska få fördjupade kunskaper i. Men det är främst eleverna som utformar handlingen till följd av att läraren ställer öppna nyckelfrågor till barnen. Varje elev gör vanligtvis varsin karaktär. Platsen som berättelsen ska utspela sig på kan göras som en väggfris, en tredimensionell modell eller som en kombination av de båda sorterna. Modellen visar hur eleverna föreställer sig scenen för berättelsen. Storyline knyter an till elevernas verklighet och

hur de uppfattar den och metoden kan innefatta flera olika ämnen (Gustafsson Marsh & Lundin, 2006).

2.3 Vad är en konflikt?

Enligt Maltén (1998) har ordet konflikt sitt ursprung i det latinska ordet *conflictus*, vilket innebär "tvist, motsättning eller sammanstötning." Forskaren beskriver konfliktbegreppet på följande vis: "En konflikt uppstår vid en sammanstötning, en kollision eller annan oförenlighet mellan mål, intressen, synsätt, värderingar, grundläggande behov eller personlig stil." Lenéer Axelsson och Thylefors (1996) menar att konflikter är destruktiva motsättningar som sker på en personlig och känslomässig nivå. Enligt författarna uppstår konfliktsituationer så fort det finns två önskemål som inte kan uppfyllas samtidigt. Vidare kan en konflikt ses som en kamp om värden eller strävan efter inflytande, tillgångar eller socialt anseende, där de inblandade vill få sina behov tillgodosedda, och dessutom oskadliggöra sina fiender. Huruvida en person ser ett problem som en konflikt eller inte beror på hur känslig personen är för konflikter.

Ibland sätts det likhetstecken mellan konflikter och problem. Alla problem innebär dock inte att det finns en konflikt, medan de flesta konflikter är ett bekymmer eller ett hinder. I en konflikt uppstår en motsättning mellan två intressenters olika önskemål, samtidigt som parterna måste vara eniga för att någon av de inblandades mål ska kunna realiseras. Hur allvarlig konflikten blir beror på hur starka parternas viljor är (Lenéer Axelsson och Thylefors, 1996).

Det finns många olika orsaker till varför en konflikt uppstår. Förutom de tidigare nämnda kan den även bero på att en situation missuppfattas, eller att en person reagerar på någon annans hotfullhet, aggressivitet eller försök att tvinga någon att göra något eller hindra någon att göra det hon eller han vill (Carlander, 1990).

Kommunikationen mellan människor är ofta sårbar. Otydliga budskap kan lätt förvanskas när de ska kommuniceras från en persons medvetande till en annans. Störningar är något som ofta förknippas med konflikter. Dessa är antingen orsak till eller orsakas av konflikter. Om störningarna har sin grund i olika önskemål, svek, missuppfattningar kan kommunikation mellan parterna leda till att konflikten antingen eskalerar eller tonas ner. Det väsentliga är inte att de inblandade kommunicerar med varandra, utan på vilket sätt de gör det. Vilka signaler de

inblandade skickar ut till varandra och vad de säger till varandra påverkar om störningarna kan försvinna eller inte (Nilsson och Waldemarsson, 1994).

En konflikt kan betraktas som en riskfylld möjlighet, vilket innebär att konflikter är en naturlig del av tillvaron och lösningen av dessa bidrar till vår personliga utveckling. Det finns dock en skadlig aspekt av konflikter, som handlar om när konflikter används som maktmedel för en person som enbart vill tillgodose sina egna intressen. Konflikter beror, som tidigare nämnts, ofta på kommunikationsstörningar och det är då vanligt att språkliga missuppfattningar förstärks och befästs. Enligt ett postmodernt tänkande är de konflikter som uppkommer i ett samhälle beroende på vilken tidsera och kultur det är, samt hur ekonomi och maktstrukturer ser ut. Den uppfattning i samhället som är mest utbredd har tolkningsföreträde. Makthavarna har stort inflytande över hur medborgarna uppfattar och förhåller sig till olika konflikter. (Grunbaum och Lepp, 2005).

Grunbaum och Lepp (2005) beskriver ABC-teorin, som utvecklades av Galtung. Teorin ger en tydlig bild av de olika nivåerna en konflikt kan bestå av. A står för attitude, det vill säga de attityder och relationer de inblandade har till varandra. B står för behavior och handlar om hur personerna beter sig, medan C som står för contradiction handlar om den motsättning i uppfattning och sakfråga som gör att konflikten uppstår. När en konflikt byggs upp kommer nivåerna ofta i ordningen C-A-B och när konflikten klingar av kommer de i ordningen B-A-C. Konflikter börjar vanligtvis med en oenighet mellan parternas uppfattning i en sakfråga (Grunbaum och Lepp, 2005). En konflikt som enligt min mening är vanlig inom förskolan är när två barn vill ha samma leksak. Här belyses detta exempel på konflikt utifrån ABC-teorin. I denna konflikt har barnen skilda uppfattningar om vem som ska ha leksaken. Här befinner sig konflikten på C-nivån. Därefter börjar barnen dra i leksaken och säga till varandra att de vill ha den. Konflikten befinner sig då på A-nivån och är uppblående. Sedan börjar barnen slåss och skrika på varandra. Då är konflikten fullt utvecklad och befinner sig på B-nivån. För att konflikten ska kunna trappas ner, måste de inblandade barnen få stöd i att sluta handla på det sätt som har förhindrat en lösning. En pedagog kanske behöver gå in och medla mellan barnen. I nästa fas behöver känslorna lugnas ner. Barnen kan behöva sitta var för sig och kanske bli tröstade. Slutligen kan barnen börja lyssna på varandra och kan själva eller i samspel med en pedagog förhandla sig fram till en lösning på konflikten. När en konflikt trappas ner går man alltså ner för trappan i motsatt ordning (B-A-C). Detta innebär att man

upphör med våldsamt beteende, såsom slagsmål, hot och gräl, förbättrar attityderna mellan parterna och hittar en konkret lösning på problemet.

2.4 Olika sorters konflikter och konfliktstilar

Konflikter mellan två eller flera individer beror på att människor har olika intressen och mål som inte går att förena. Dessa konflikter befinner sig på gruppnivå och är *interpersonella*. Många av konflikterna som sker på gruppnivå handlar om makt, det vill säga vem det är som ska bestämma. På gruppnivå finns det flera olika sorters konflikter. *Kommunikationskonflikter* beror på missförstånd som uppstår på grund av otillräcklig information, svårigheter med språket, ett motsägelsefullt kroppsspråk, dålig förmåga att uttrycka sig muntligt eller otydligheter i måldefinition och resurstilldelning. Vid *sakkonflikter* kan parterna vara oense om synen på vad som utgör problemet, hur information och tankegångar ska tolkas, vad man får och inte får göra. *Rollkonflikter* kan handla om att parterna inte gör vad motparten förväntar sig. Det kan också handla om motsättningar mellan parternas sammanhållning, gemensamma ansvar gentemot varandra och identiteter. Utöver detta kan rollkonflikter också utlösas av att personer har olika uppfattningar om rollfördelning och arbetsfördelning. *Intressekonflikter* kan innebära att parterna har mål som krockar med varandra och att viljor, behov och önskemål strävar åt skilda riktningar. De kan också uppstå när en eller flera personer bara ser till sina egna intressen och inte tar hänsyn till andras. *Värde- och värderingskonflikter* sker när det är svårt att ta ställning i etiska och moraliska frågor, när människors grundläggande politiska och ideologiska uppfattningar ställs emot varandra. Det kan också handla om att personer har olika syn på kunskap eller människor. Skilda inställningar, normer och synsätt kan också leda till att värderingskonflikter uppstår (Maltén, 1998).

Konflikter bland barn är ofta relaterade till att ett eller flera barn har brutit mot en etisk princip. Det rör sig vanligtvis om baktal, svek, osanning, inställsamhet eller motsträvighet. Konflikter kan relateras till integritet, objekt, individ eller situation. Integritetsrelaterade konflikter kan handla om att någon beskyller, utövar makt, mobbar, drar nytta av, visar ilska eller efterapar, medan objektrelaterade konflikter handlar om människor, saker eller uppgifter. Individrelaterade konflikter beror på människors personligheter, medan de situationsrelaterade konflikterna bygger på missuppfattningar. Konflikter kan hanteras på olika sätt. Hur en individ hanterar konflikter kan till stor del bero på vad han eller hon har för slags personlighet (Grunbaum och Lepp, 2005).

Angående sättet att hantera konflikter kan tre olika stilar åtskiljas. Dessa kallas för de *konfronterande*, *undvikande* och *mötande* förhållningssätten. En individ med ett konfronterande förhållningssätt visar fysisk eller psykisk aggression mot den andre inblandade. I vissa fall kan ilska avledas genom att han eller hon låter den gå ut över en sak istället för en person. En människa med en undvikande konflikthanteringsstil tenderar att avvakta, inte bry sig om eller hålla sig ifrån konflikter, samt undvika den andre parten. En person som har ett mötande förhållningssätt ger fullständigt eller till viss del upp vid en konflikt. Han eller hon försöker kompromissa och komma fram till lösningar där båda parter vinner, anklaga sig själv eller ta hjälp av en utomstående person. Vid konflikter använder pojkar i större utsträckning än flickor sig av fysisk aggression, medan flickor i högre grad försöker att samarbeta, kompromissa och finna lösningar som båda parter vinner på (Grunbaum och Lepp, 2005).

Ett annat sätt att beskriva olika förhållningssätt vid konflikter är att använda djur som symboler och utgå ifrån vad vi har för relation till vad vi själva och andra behöver. Den som handlar främst för att få sina egna behov tillfredsställda och som utnyttjar maktmedel för att nå sitt mål benämns som *lejonet*. En sådan individ kan se konflikten som en tävling, där målet är att vinna. Lejonet kan därför tendera att vilja bestämma i en konflikt. *Sköldpaddan* kallas den för som varken ser till att tillgodose omgivningens eller sina egna behov genom att bli handlingsförlamad eller undfly konflikten. Genom att innesluta sig i sitt skal undgår sköldpaddan att bli involverad i konflikten. En person som tar på sig andras problem och i första hand tillmötesgår andras behov kallas för *kamelen*. Denne vill låta andra få igenom sin vilja utan att själv berätta om eller visa sina egna behov för andra. Kamelen tillmötesgår eller böjer sig för andra människors viljor och behov, och kan därför riskera att känna en känsla av konstant otillfredsställdhet. *Räven* är den smarte som försöker hitta en kompromiss, där både de egna och andras behov blir tillfredsställda. Kompromisslösningar ses ofta som ett bra sätt att hantera konflikter, men nackdelen kan vara att ingen av de inblandade blir riktigt tillfreds. *Ugglan* kan både säga vad den tycker, tänker, önskar och behöver, samtidigt som hon eller han försöker hitta lösningar som passar alla de inblandade. Innan ugglan börjar formulera förslag på lösningar låter den alla parter komma till tals och bli hörda. Genom att tillsammans med andra fundera över alla möjliga förslag på lösningar kan en lösning som ingen inblandad hade tänkt på tidigare utformas (Grunbaum och Lepp, 2005).

Vid konflikter förekommer det ofta att parterna förhandlar med varandra. Detta innebär att de inblandade diskuterar med varandra för att lösa en oenighet mellan intressen som skiljer sig åt. Det finns olika sätt att förhandla på. När man gör *eftergifter* inskränks de egna målsättningarna, önskemålen och anspråken. Vid *övertalning* försöker man få den andra personen att inse att man har rätt och på samma gång stå emot dennes argument. Övertalningen kan ta sig uttryck i påstridighet, framförande av sina åsikter och hot. *Problemlösning* innebär att man försöker se möjligheter som bidrar till att båda parter blir nöjda, medan *passivitet* betyder att man undviker konflikten och helt undviker att agera eller agerar i minsta möjliga utsträckning. Vid *tillbakadragande* slutar man helt och hållet att förhandla genom att dra sig ur (Lennéer Axelson och Thylefors, 1996).

2.5 Konflikthantering

2.5.1 Känslor och självkänedom

En förutsättning för självkänedom och förståelse för hur andra fungerar är insikt i vad känslor är och vilka uttryck vårt känsloliv tar sig. Detta med tanke på att känslorna har ett stort inflytande i våra liv och ofta vinner över förnuftet. De inre behov som vi har gör så att vissa känslor uppstår för att behoven ska kunna bli tillfredsställda. Känslor signalerar inte bara olika sorters behov. De är också reaktioner på de händelser som inträffar och de situationer vi hamnar i genom vår omgivning. Vi blir påverkade på olika sätt, vilket leder till att vi reagerar känslomässigt. I regel har vi inte kunnat bestämma eller på förhand veta vilka känslor som kommer att väckas. Det är inte alltid som vi begriper våra egna känslor eller vill att just de känslorna fanns där inom oss. Även om vi önskar det så kan vi inte alltid påverka vilka känslor vi har. Vid våra försök att lösa och prata om en konflikt inriktar vi oss ofta på frågan om vad som hände. Detta är betydelsefullt, men vi måste reflektera över vilka känslor som har varit inblandade i konflikten, för att kunna skapa förståelse för den. Alla har vi känslor, men det är ändå svårt för oss att till fullo förstå en annan människas känslor. Hur vi reagerar inför saker som händer och andra människor beror på många olika faktorer. Det känslomässiga bagage vi fick med oss från uppväxten spelar en betydande roll, liksom vår livserfarenhet och hur vi har hanterat de kriser som vi har ställts inför (Brännlund, 1991).

För att en individ ska bli medveten om att dess känslor är dess egna och inte alltid delas av andra, måste individen få möjlighet att ge uttryck för sina känslor. Det är först när man har kommit i kontakt med de egna känslorna som man kan lära sig att förhålla sig till dem och till sin omgivning. Att ha en god kontakt med det egna känslolivet samtidigt som man inser att

andra människor inte känner likadant, är en betydelsefull förutsättning för att kunna hantera konflikter. I spädbarnsåldern har barnet ett behov av en varm känslomässig anknytning till de vuxna som ska tillgodose de grundläggande behoven. Hur nära anknytningen blir och hur den vuxne relaterar till barnet och bekräftar det, är centralt för hur barnet kommer att hantera olika situationer senare i livet. Är de vuxna i barnets omgivning otydliga eller ger dubbla budskap när de uttrycker sina känslor kan barnet bli otryggt. Är vissa känslor inte accepterade av de vuxna kommer barnet att undvika att ge uttryck för dessa. Detta innebär att barnets egna känslor trängs undan av hänsyn till de vuxna. När ett barn tvingas hålla inne med sina äkta känslor visar det upp ett oäkta jag, vilket kan leda till problem med identiteten när barnet blir äldre. När man arbetar med barn måste barnet alltid få visa sina känslor även om det inte alltid kan få göra som det önskar. Genom att bekräfta barnets ilska och visa att man kan hantera den, men att barnet samtidigt måste lyda, visar man tydligt för barnet att det är tillåtet att visa alla slags känslor. Detta kan kännas befriande för barnet (Wahlström, 1996).

Alla har vi olika värderingar, åsikter och känslor, men ändå händer det att vi tror att alla andra tänker som vi själva gör. För att en konflikt ska kunna få en permanent lösning, måste de inblandade få möjlighet att få insikt i hur den andra människan upplever situationen. Det är först då som man kan förstå motivet bakom den andra individens handlande. Om vi sätter oss in i andra människors känslor kan vi utvecklas och lära oss mycket. Yngre barn kan vara ovana vid att tänka på att de kan välja mellan flera olika sätt att handla och reagera på i de situationer som de hamnar i. För att man ska kunna utvecklas till en människa som tar ansvar för sitt eget liv måste man inse att man hela tiden väljer mellan olika sätt att agera, och att det alltid finns andra alternativ att välja. För att barn och ungdomar ska kunna skapa sig en öppensinnad och accepterande människosyn, måste de först lära sig att acceptera sig själva. De barn som har utvecklat en medvetenhet om sina egna egenskaper och som har en stark självkänsla känner sig inte hotade av åsikter som skiljer sig åt från deras egna. De har en tydlig bild av sig själva och sin omvärld och känner sig så trygga i den att de kan ha ett öppet sinne gentemot andra människor och deras åsikter och tankar. Detta gör att de kan lyssna på andra människor, vars värderingar skiljer sig från deras, utan att känna att deras egenvärde eller åsikter är hotade (Wahlström, 1996).

2.5.2 Medling

Medling är en metod som kan användas för att få de inblandade i en konflikt att kommunicera med och lyssna på varandra. Medlaren ska inte lösa konflikten, utan istället hjälpa parterna att

själva komma fram till en lösning. Metoden innebär att man tar reda på vad konflikten handlar om och att de inblandade lär sig att göra åtskillnad mellan fakta och känslor. Medlingsprocessen sker i fyra steg. I det första steget tar medlaren tillsammans med parterna reda på vad som har inträffat och vad problemet består i. Här ska fakta konstateras på ett så sakligt sätt som möjligt, så att alla kan bli ense om vad som är problemet. Här gör man en åtskillnad mellan emotioner, åsikter och fakta. I nästa steg tillfrågas parterna vad de känner. För att parterna ska inrikta sig på de egna känslorna och det egna agerandet istället för på övriga inblandade bör de svara med jag-budskap, som exempelvis säga ”jag känner att...” istället för: ”han är så...”. I det tredje steget får parterna svara på hur de vill att konflikten ska hanteras och vilka konsekvenser deras önskningar skulle kunna få. Här skapas det en möjlighet att hitta kreativa lösningar på ett problem som till en början kan ha framstått svårlöst. I det fjärde steget ska medlaren fråga de inblandade vad som är möjligt att göra. Parterna får själva komma fram till lösningar som känns rättvisa och realistiska och som förhoppningsvis båda vinner på (Wahlström, 1996).

2.5.3 Konflikthanteringsstrategier

Maltén (1998) beskriver olika strategier för att hantera konflikter. Den defensiva strategin betyder att man bortser ifrån eller undagömmar konflikten och låtsas som att den inte existerar. Makt- och tvångsstrategier innebär att den ena parten i en konflikt tvingar motparten att göra på ett visst sätt. Dessa kan bara genomföras om de inblandade står i beroendeställning till varandra. Motparterna pressar varandra tills någon ger upp och konflikten får en vinnare och en förlorare. Makt- och tvångsstrategier har genom alla tider nyttjats av vuxna när de ska uppfostra sina barn. Eftersom barnen är beroende av sina föräldrar, kan de vuxna hota exempelvis med bestraffning, indragning av veckopeng eller utgångsförbud. Om den här strategin pågår under en längre tid kan den leda till att barnet känner frustration över situationen, samt aggression och förakt gentemot den vuxne. Rituella strategier innebär att de inblandade utför vissa rituella handlingar för att skapa en avspänd atmosfär så att det blir lättare att umgås med varandra. Detta kan göras för att leda bort uppmärksamheten från den underliggande konflikten så att parterna kan interagera med varandra på ett avslappnat sätt. Samverkansstrategin är den som Maltén (1998) benämner som den bästa strategin. Den består av lösningsfokuserade samtal, förhandlingar och om nödvändigt även medling. De inblandade är aktiva och målet är att komma fram till en lösning som är fördelaktig för båda parter. Det erkänns att konflikten finns till och en identifiering av problemen sker. En rakt och objektivt

samtal genomförs, där deltagarna har medkänsla, tar hänsyn och känner förtroende till varandra.

Barn som lär sig att hantera konflikter får en bättre uppfattning om hur de själva och andra människor känner, tänker och önskar. De får också en bättre inblick i varför människor agerar som de gör och vad de själva och deras medmänniskor behöver för att må bra. Om ett barn får lära sig om konfliktlösning kan det bli mindre benäget att uttrycka sin ilska genom att använda våld. När barnen får öva sig på konflikthantering och samarbete lär de sig om hur konflikter fungerar och hur motsättningar uppstår. Om det finns trygghet och en god stämning i en grupp blir barnen mer benägna att vilja vara med i lekar och andra aktiviteter. Om barn får lära sig att konflikter kan hanteras på ett positivt sätt när de uppstår kan de bli mer självsäkra. Kunskapen om att konflikter kan lösas, utan att en vinner och en annan förlorar, gör så att barnen inser att konflikter inte behöver medföra något dåligt. När barnen får kunskap om hur problem kan hanteras utan att någon blir sedd som skyldig eller blir bestraffad, kan de uppleva en känsla av kraft och säkerhet. Om de människor som befinner sig i barnens omgivning slutar se på konflikter som farliga eller riskfyllda och istället betraktar konflikter som möjligheter till positiva förändringar, så kan barnen bli avslappnade och våga ge uttryck för sina känslor i sitt samspel med andra människor (Carlander, 1990).

Grunbaum och Lepp (2005) nämner varg- och giraffspråket som är en modell för hur vi kan göra för att kommunicera med varandra på ett konstruktivt sätt. När vi talar vargspråk vid konflikter attackerar vi varandra vilket leder till att vi inte visar förståelse för motparten. Om barnen i förskolan och skolan istället får lära sig att tala giraffspråk kan de utveckla sin konflikthanteringsförmåga. Giraffspråk innebär att barnen uppmärksamt hör på och beaktar vad de själva och andra har att säga, samtidigt som de uttrycker empati och berättar om vad de själva tycker, behöver och känner.

Sahlin (2007) menar att konflikthanteringen bör individanpassas både för lärare och för elever, eftersom alla människor är olika. Författaren tar upp olika metoder lärare kan använda för att hantera konflikter. En av dem som tas upp är den ovan nämnda *giraffmetoden*, som baseras på Abraham Maslows behovstrappa. Metodens utgångspunkt är att vi alla har emotionella behov som vi inte alltid är så bra på att ge uttryck för. Detta leder till att vi angriper varandra muntligt eller kroppsligt. I en konflikt får eleverna berätta för varandra vad de uppfattar utan att klandra eller lägga in egna värderingar och åsikter. Först får de säga hur

de ser att motparten handlar, sedan vad de känner när motparten gör så och till sist får de uttrycka hur de önskar att motparten skulle agera istället. Detsamma gäller när en lärare hamnar i en konfliktsituation med ett barn. Som vuxen är det då viktigt att man tänker på att inte använda för svåra ord för att beskriva känslor, utan att man använder sig av grundläggande ord för känslor såsom arg, ledsen, glad eller orolig. En fördel med giraffmetoden den kan bidra till att läraren tillsammans med sin elev skapar en relation som bygger på att båda litar på varandra, medan en nackdel kan vara att den förutsätter att pedagogen har tid att tala med eleven i enrum en längre stund.

Samtalsmetoden som består av åtta steg, har sina rötter i både den kognitiva och den psykodynamiska psykologin. Steg ett innebär att eleverna en i taget får ge sin uppfattning om vad som händer. I det andra steget får eleverna prata om vad de känner. Här är det viktigt att läraren ger bekräftelse på vad eleverna känner och uttrycker förståelse för dem. I det tredje steget säger läraren till eleverna att de båda måste vara med och hitta en lösning, förutsatt att det inte är så att den ena eleven har blivit utsatt för något utan att själv ha gjort något. Det fjärde steget går ut på att eleverna får ge förslag på hur konflikten kan hanteras, medan det femte handlar om att de får diskutera konsekvenserna som de olika förslagen skulle kunna leda till. Steg sex går ut på att läraren ger eleverna tips för hur de kan göra för att bli lugnare när de blir arga. I det sjunde steget frågar läraren eleverna om de har förstått vad de har kommit överens om för lösning och om de tror att den kommer att fungera. Om de inte tror det får de börja om från steg fyra. Det åttonde och sista steget går ut på att läraren berömmar eleverna och uppmuntrar dem att hålla sig till överenskommelsen. Samtalsmetodens fördelar är att elevernas konflikthanteringsförmåga stärks, samtidigt som de lär sig att sätta ord på sina känslor. På så vis kan en eventuell benägenhet att lösa konflikter med våld minska. En nackdel med modellen är att den kräver mycket tid och övning av dem som använder sig av den (Sahlin, 2007, s.54).

Föräldrametoden går ut på att läraren, när hon eller han upptäcker att en elev behandlar andra orättvist eller dåligt, berättar att hon eller han tänker säga till elevens föräldrar, för att sedan låta eleven tala om för sina föräldrar vad hon eller han har sagt och gjort. Metoden ger ofta ett snabbt resultat, då det är mycket påtagligt vad läraren menar och det därför inte finns något större utrymme för missförstånd. En nackdel med modellen är att läraren inte får reda på vad eleven tänker och känner. Om läraren inte ser till att få insyn i tankegångar, så kan den inte

ändra eller ha något inflytande över elevens inställningar och värderingar. Modellen gör inte heller så att elevernas förmåga att känna och visa medkänsla utvecklas (Sahlin, 2007).

2.6 Drama som konflikthanteringsmetod i förskola och skola

Som nämndes i inledningen har påbörjades DRACON-projektet i Sverige år 1994. Detta projekt genomfördes för att studera vad ungdomar kan lära sig om konflikthantering, när teori om konflikter förenas med pedagogiskt drama i ett program med på förhand bestämt innehåll. Programmet är anpassat efter elever i årskurs 8 och består av tio lektionstillfällen. I början och i slutet av varje pass har deltagarna en runda, där en i taget får tala utan att bli avbruten. Under rundan som inleder passet går man igenom vad som gjordes gången innan, medan den avslutande rundan används till att prata om vad som gjorts under dagens pass. Rundan kan göra så att eleverna får insikt om att alla uppfattar det som händer olika och att alla sorters känslor och upplevelser är acceptabla och bör tas på allvar. Varje träff börjar med uppvärmningsövningar, som kan dämpa eventuell oro eller göra så att eleverna får upp energinivån. En annan viktig del av projektet är elevernas dagböcker, där de får skriva om hur de upplever olika övningar. För att alla ska kunna utveckla en trygghet i gruppen och våga öppna sig, kommer eleverna överens muntligen, om att ingen berättar om vad någon har sagt i gruppen för obehöriga. Under det första passet görs många namnövningar, medan övriga pass till stor del består av att eleverna får spela upp och diskutera olika sorters konflikter. Gestaltningen av konflikterna sker genom rollspel och improvisationer. De får också göra statyövningar, vilket innebär att de försöker gestalta olika föremål eller företeelser genom att stå helt stilla i vissa bestämda positioner, ensamma eller i grupp. I programmet ingår också värderingsövningar, där eleverna får öva sig på att ta ställning och stå för sina åsikter inför andra. I varje träff ingår också en teoretisk del, där ledaren berättar om bland annat vad konflikter är och hur de uppstår, konfliktstilar, status och medling. Den näst sista träffen går ut på att eleverna håller i dramaövningar som de har gjort under programmet med en klass med yngre elever. Programmet avslutas med att eleverna får göra övningar, där de får ge varandra komplimanger samt fundera över hur de kan göra för att stärka varandras självkänsla (Grunbaum och Lepp, 2005).

DRACON-projekt har även genomförts i Australien och Malaysia. I det förstnämnda landet lades stor vikt vid kamratundervisning och resultaten från projektet har visat att drama och kamratundervisning kan kombineras så att eleverna tillgodogör sig nya intellektuella redskap för att hantera konflikter. Eleverna fick spela upp konflikter ur sina egna liv, där de konflikter

som var vanligast skedde mellan eleven och dess klasskamrater, lärare, syskon och föräldrar. Projektet har resulterat i att flera elever med olika sociala problem har utvecklats i sin förmåga att samspele med andra människor samtidigt som deras studiemotivation har ökat. Över 90 % av eleverna som deltog i projektet i Brisbane ansåg att det var roligt och lärorikt (O'Toole och Burton, 2005).

Amatruda har använt sig av psykodrama med elever mellan 10 och 13 år, för att hjälpa dem att kommunicera med varandra på ett mer positivt sätt, samt lära dem att förbättra sin status i umgänget med klasskamraterna. Projektet ledde till att elevernas negativa beteenden i klassrummet minskade, de började interagera med varandra på ett mer positivt sätt och deras attityder angående den egna förmågan förbättrades. Eleverna lärde sig att acceptera varandras olikheter och de hierarkiska strukturerna i klasserna bröts ner. De tre klasser som deltog i projektet bestod av elever som fick specialundervisning på grund av diagnoser som ADHD, depression och borderline-personlighetsstörning. Det sistnämnda är en personlighetsstörning som innebär svårigheter att hantera känslor, ett mycket svart-vitt tänkande och turbulenta relationer med andra människor.

I övningarna fick eleverna lära sig att hantera konflikter, utveckla sin sociala förmåga och öva sig inför olika sammanhang som de kan hamna i, både under skolgången och i arbetslivet. De fick också öva sig på att samarbeta, gestalta och sätta ord på sina känslor, samt uttrycka sina drömmar om vad de ville göra i framtiden. När projektet var genomfört hade eleverna lärt sig att tala med varandra utan att reagera aggressivt, samt fått en ökad tillit till andra och ett större självförtroende (Amatruda, 2006).

Snösätraskolan i Rågsved utanför Stockholm är en låg- och mellanstadieskola, där lärarna satsar mycket på att lära barnen hantera konflikter. En gång i veckan har varje klass ett etiskt samtal, där de diskuterar olika konflikter som kan uppstå, vad man kan göra om någon retar en eller hur man kan göra för att lugna ner sig när ilskan kommer. Eleverna får också spela upp sina konflikter genom rollspel, för att sedan tala om hur konflikterna kan hanteras och hur de hade kunnat agera istället. Om eleverna blir osams med varandra på rasterna kan de gå till pratstugan, där resurslärare kan hjälpa barnen att sätta ord på vad de tycker, tänker och känner. Samtalen som lärarna har med eleverna i pratstugan är lösningsfokuserade, och eleverna får vägledning så att de själva kan hitta lösningar på sina konflikter. Varje rast är fyra lärare rastvakter, och går runt på skolgården med orange band på sig. Till rastvakterna kan barnen vända sig om de behöver tala med en vuxen. Skolan har även kamratstödjare, som

kallas för snöänglar. Dessa består av tolv elever i årskurs sex, som hjälper andra elever på skolan att hantera konflikter. Snöänglarna har också lite extra kontakt med sexåringarna, som de äter med en gång i veckan (Mattson, 2006).

På Edboskolan i Huddinge har de två fritidspedagogerna Mona Dahlqvist och Magdalena Holmqvist introducerat ämnet *livskunskap* i den första- och andraklass, där de arbetar. I ämnet ingår forumteater och andra dramaövningar. Eleverna fick titta på en film som handlade om utfrysning och brusten vänskap mellan några flickor, för att sedan spela upp fyra olika sekvenser från filmen. Förutom scener från filmer eller böcker brukar barnen också få spela upp konflikter som har inträffat mellan dem på rasterna, men då ändras namnen på dem som är med. Barnen får även ägna sig åt värderingsövningar, massage och fråga varandra vad de tycker i olika frågor och därefter berätta det för sina klasskamrater. Fritidspedagogerna poängterar vikten av att dramaövningarna med barnen måste genomföras på ett sådant sätt att de blir lekfulla och ger barnen lust att uttrycka sig. De tror att ämnet livskunskap har blivit omtyckt bland eleverna för att de får säga och visa vad de känner och öva sig på att lyssna på andra människor (Dzedina, 2006).

Lillemor Anterot Johanson arbetar med drama som konfliktlösningsmetod inom förskolans och grundskolans lägre åldrar. Hon börjar ofta sina dramapass med leken ”Alla som” där hon säger olika påståenden om egenskaper eller erfarenheter. Hon börjar med okontroversiella påståenden som exempelvis ”alla som är flickor byter plats” och så får alla elever som är flickor byta plats med varandra i ringen. Sedan går hon in på påståenden om elevernas utseenden och då får kanske alla som har gröna ögon eller kort hår byta plats. Eleverna får själva avgöra om de har egenskaperna, och inga åsikter om andra personer får yttras eftersom barnens jaguppfattning och självkänsla ska bekräftas genom övningen. Till sist kommer påståenden som handlar om vad eleverna har gjort och inte. Det kan vara ”alla som har snattat eller slagit någon byter plats”. En annan övning som Lillemor Anterot Johanson brukar göra är hönsfamiljen, som består av en tupp, en höna, kycklingar och så den lilla hackkycklingen som inte får vara med de andra och leka under det som sker under dagen på hönsgården. Alla får turas om att vara hackkyckling, för att få möjlighet att få inblick i hur det känns att bli utfrysad. Övningen följs av en diskussion om hur det kändes att vara i de olika rollerna och om barnens egna erfarenheter av konflikter, mobbing och utanförskap. Förutom ovanstående övningar får eleverna också ägna sig åt forumspel, för att öva upp sin förmåga att hantera konflikter (Anterot Johanson, 2006).

På Tussilagon, som är en småbarnsavdelning på Valås förskola i Lindome, har man under några års tid jobbat med konflikthantering i Q-projektet, som sker i samverkan med Myndigheten för skolutveckling, Göteborgs universitet och Lärarförbundet. Boken *Max bil* av Barbro Lindgren och Eva Eriksson används mycket i arbetet med konflikthantering. Sidorna i boken har rivits ut och plastats in med kardborrband på baksidan så att den kan berättas som en flanosaga. Handlingen går ut på att både Max och Lisa vill ha den bil som Max använde först. Konflikten mellan barnen får sin lösning genom att mamman ger barnen en extra bil. Personalen samtalar med barnen som får komma med förslag om hur man ska göra om man vill ha en leksak som någon annan har. Att tydligt visa vad man vill och säga ja eller nej om någon annan vill ha någonting är saker som barnen lär sig om i samtalet om Max bil. De vuxna på Tussilagon arbetar för att barnen ska bli respekterade när de säger nej och att de ska ha möjlighet att leka med sina saker tills de själva inte vill längre. Barnen får lära sig att säga ja och nej till varandra. Personalen spelar också rollspel, som handlar om konflikter, med dockor. Barnen får själva komma på förslag till lösningar på konflikterna som uppstår mellan dockorna. Personalen på avdelningen strävar efter att barnen ska lära sig att ta det lugnt, lära sig på- och avklädning och lära sig att leka. Om två barn bråkar med varandra försöker personalen hjälpa barnen att bringa klarhet i vad som har inträffat och hur de kan handla för att bli sams och göra varandra på gott humör igen. Om barnen vill kan de säga förlåt, men annars kan de göra förlåt istället. Det får inte bli så att ett barn rutinmässigt säger förlåt utan insikt om vad det har gjort. Att ge en kram, klappa någon på axeln eller hämta en bit toapapper om kompisens gråter kan vara sätt att göra förlåt. Personalen på Tussilagon brukar se till så att det alltid finns minst en vuxen med bland barnen, vilket förebygger konflikter. När det finns vuxna som handlar konsekvent och uttrycker sig tydligt i barnens närhet blir de trygga och samspelar på ett smidigare sätt (Andersson, 2006).

2.7 Lekens betydelse i barns liv

Rolleken påminner mycket om rollspel, då barnen i båda av dessa aktiviteter går in i olika roller som de spelar. Lillemyr (2002) nämner några saker som är utmärkande för leken, som är en vanligt förekommande aktivitet bland barn. För barnen är leken ett sätt att vara på, då den är den mest förekommande sysselsättningen bland barn i förskoleåldern. Leken är mångfacetterad, då de känslomässiga stämningarna fort kan ändras, från allvarsamhet eller ilska till uppsluppenhet. Barnen kan också hastigt växla mellan att utföra vanemässiga handlingar och att gå in i en fantasivärld. Leken har en väsentlig roll i barnens kultur och den

ger en bild av och bidrar till barnens socialisation till samhället. Genom leken lär barnen sig att kommunicera och relatera till andra människor, samtidigt som de utvecklar sin självinsikt. Leken ger barnen ett välbefinnande inombords och är därmed ett mål i sig. Samtidigt bidrar leken dock till att barnen lär sig ny kunskap. Estetiska ämnen och lek kan ibland hänga samman. Det händer att barnen ägnar sig åt estetisk verksamhet inom ramen för en lek och ibland kan barnen gå ur leken för att istället ägna sig åt en estetisk aktivitet, medan denna vid andra tillfällen kan leda till att barnen påbörjar en lek.

Det finns flera sorters lek. Hur vanligt förekommande de olika sorterna är beror i viss utsträckning på barnets ålder. Slade (1995) beskriver *projicerad lek* och *personlig lek*, där den förstnämnda är vanligast bland de minsta barnen, men även förekommer bland äldre barn. I den projicerade leken är kroppen relativt stilla. Barnet ligger ner, ålar, kryper eller sitter, och fantasibilderna i barnets tankar projiceras till saker utanför barnet. Livet pågår i sakerna under lekens gång och barnet förknippar starka känslor, som kärlek, med dem. Leken sker inne i barnets intellekt, samtidigt som barnet tar i och utformar sakerna som det leker med. Lek med sand, leksaker, dockor och bildskapande hamnar under denna kategori. I den personliga leken använder barnet hela sin personlighet, då barnet går och springer runt och tar fullständigt känslomässigt och fysiskt ansvar för aktiviteten. Nu lever inte leksaken åt barnet, utan barnet är nu aktiv på egen hand. Därför hamnar springning, dans, agerande, simning och andra sporter där barnet rör på sig under denna kategori. Både personlig och projicerad lek är viktig för barns utveckling och leken hjälper barnet att få balans i sin personlighet. Lillemyr (2002) nämner också olika typer av lek. Författaren gör följande indelning:

- *Funktionslekar* kallas de lekar där barnet tycker om en handling eller funktion och därför gör den om och om igen.
- *I rollek* samspekar två eller flera barn och går in i olika roller och spelar upp händelser.
- *Regellek* innebär att reglerna är i fokus, samtidigt som många barn samspekar med varandra.
- *I rörelselekar* är det rörelsen som är det viktiga.
- *Konstruktionslek* sker när barnen bygger med träklossar, legobitar, sand eller på annat sätt laborerar med föremål eller material.

Knutsdotter Olofsson (1996) resonerar kring om man ska leka med barn eller inte. Författaren frågar sig om barn blir självständiga genom att leka på egen hand eller om de blir det när det finns en vuxen som uppmuntrar och leker med dem. Knutsdotter Olofsson menar att det är själva leken i sig som ger barnen självständighet, och om man som vuxen ska vara med i

leken är det bra om man tar en roll i periferin av den, så att det är barnen som får bestämma vad som ska hända. Ibland kan skapande verksamhet bli en del av leken, då barnen tillverkar de saker de behöver. Leken kan stimulera barnens intresse för skriftspråket. Om de behöver skyltar till leken skriver de dem och om de leker polis kanske de behöver skriva upp alla tjuvarna i en bok för att hålla reda på dem. I den fria leken är det barnens intressen och viljor som är utgångspunkten, varför den i många fall kan bli mer lustfylld och lärorik än vuxenstyrda aktiviteter. Om barnen är inne i en lek är de så fokuserade att de glömmer bort att bråka med varandra. Genom leken stimuleras barnens fantasi, samtidigt som de lär sig att samspela med varandra, kompromissa och uttrycka sig så att andra förstår vad de säger.

2.8 Socialkonstruktivistiska och sociokulturella perspektiv på barns lärande

Lillemyr (2002) hänvisar till Jean Piaget (1896-1980) som formulerade en socialkonstruktivistisk teori om barns kognitiva utveckling. Piaget menar att den kognitiva utvecklingen sker när barnet interagerar med sin omgivning. Utvecklingen av barnets förmåga att tänka bygger på hur barnet uppfattar och tolkar världen runtomkring, vilket i sin tur beror på barnets upplevelser, förståelse och kunskaper. När barnet anpassar sig till omgivningen utvecklas dess kognitiva förmåga. Detta kan göras på två sätt. Antingen tolkar barnet situationen utifrån sina tidigare kunskaper och erfarenheter, vilket kallas för *assimilation*, eller tar barnet in nya erfarenheter och omstrukturerar och förändrar sin uppfattning om ett visst fenomen, vilket kallas för *ackommodation*. Piagets teori om kognitiv utveckling består av följande fyra stadier:

- Det *sensomotoriska stadiet* (0-2 år), då barnet lär känna sin kropp och sin omgivning på en grundläggande nivå. Barnet lär sig att behärska och experimentera med olika rörelser, imitera människor i sin omgivning. Mot slutet av stadiet börjar barnet skapa inre bilder av föremål.
- I det *preoperationella stadiet* (2-7 år) utvecklar barnet sitt språk och därmed byggs kognitiva scheman upp, där barnet lär sig att dela in omvärlden med dess objekt och händelser i olika kategorier. Barnets fantasi och språk blir allt rikare genom att barnet via leken går in i roller föreställer sig saker.
- I det *konkret-operationella stadiet* (7-11 år) lär barnet sig att tänka logiskt och förutsäga händelser, men bara i förhållande till konkreta ting eller uppgifter. Barnet kan också vända på ett händelseförlopp på det mentala planet och har lärt sig att föremål har samma karaktär eller egenskaper även när de byter form, vilket kallas för att *konservera*.
- I det *formellt-operationella stadiet* (från 11 år och uppåt) kan barnet tänka logiskt kring en sak utan att den är synlig för barnet. Det kan inte bara tänka i förhållande till samband och

kategorier som finns i verkligheten, utan kan även föreställa sig dessa. Med andra ord har barnet nu lärt sig att tänka abstrakt.

Lillemyr (2002) refererar också till Lev S Vygotsky (1896-1934) som utvecklade en sociokulturell teori om hur människan genom fysiska och språkliga redskap tolkar och skapar förståelse för sin omvärld. Individens tankar och känslor är sammankopplade med den kultur och de kunskaper som denne tillägnar sig från tidigare generationer och från det omgivande samhället. Lärande och utveckling sker i ett växelspel med varandra, ändå från barnets första dag i livet. Vygotsky såg på barnens lärande utifrån begreppet *den potentiella* eller *närmaste utvecklingszonen*. Han gjorde skillnad mellan två utvecklingsstadier, den *existerande*, som består av det barnet redan kan och vet och den *potentiella* som består av det som barnet kan klara av att göra med hjälp av en vuxen eller ett barn som har mer kunskaper. Avståndet mellan barnets nuvarande utvecklingsnivå och den potentiella utvecklingszonen kallas för den närmaste utvecklingszonen, och skolans undervisning måste läggas på en nivå som ligger i linje med denna zon. Med andra ord är det bra för barnen att få göra saker som är lite svåra, så att de får en lagom stor utmaning.

De teoretiska utgångspunkterna för den här undersökningen är både det socialkonstruktivistiska och det sociokulturella perspektivet. Utifrån det socialkonstruktivistiska sättet att se på lärande är två sidor väsentliga. Den ena är att läraren bör lägga stor vikt vid det sociala samspelet när denne undervisar. Den andra handlar om betydelsen av att planera och utforma undervisningen, samt att den kunskap eleverna behöver ha för att lösa en uppgift ges vid en tid då eleverna har användning för den. Enligt socialkonstruktivismen är samspelet mellan eleverna av lika stor betydelse som en enskild elevs kunskapsutveckling (Williams m.fl., 2000). Om man ser på lärande ur ett sociokulturellt perspektiv, så sker allt lärande genom människors samspel. Genom interaktion med varandra lär sig eleverna nya sätt att tänka, samtala och handla. Eleverna lär av varandra och undervisningen kan baseras på att de får turas om att tala i levande dialoger. Lärarens uppgift är att fråga, tydliggöra, summera och göra eleverna bekanta med nya tankesätt (Williams m.fl., 2000).

Piagets socialkonstruktivistiska och Vygotskys sociokulturella teori kan fungera som komplement för varandra. Det som förenar teorierna är att det finns stora fördelar med att låta barn lära av varandra.

Det som är gemensamt för de båda teorierna är följande:

- Lärande sker genom socialt samspel.
- Genom att ge feedback och föra en dialog kan barnen motivera varandra att ändra tänkesätt och hitta nya sätt att hantera problem.
- När ett barn kommunicerar med andra barn ökas dess sociala kompetens.
- Samarbete mellan barn motiverar dem att vara uppfinningsrika och konstruera egen kunskap.
- Genom samverkan kan barnen lära sig att behandla varandra rättvist och vara snälla mot varandra.
- Även fast barnen kan lära sig mycket av att samarbeta med varandra så behöver de också göra det med vuxna (Williams m.fl. 2000).

Enligt Dysthe (2000) är ett dialogiskt klassrum ett villkor för att samhällets demokrati ska kunna upprätthållas och vidareutvecklas. I ett dialogiskt klassrum har läraren en levande dialog med eleverna, där hon eller han ställer öppna frågor, lyssnar, bekräftar och ger positiv respons på det eleverna har att säga. Varje sak som eleverna kan lära sig genom att samtala med varandra och läraren utvecklar elevernas förmåga att lyssna på andra människor, få inblick i andras sätt att se på saker, ställa frågor och leta efter svar i samspel med andra. Denna undervisningsform bör användas i största möjliga utsträckning.

3. Metod

I detta kapitel kommer metodval, urvalsinstrument och genomförande av intervjuer att beskrivas. Här beskrivs också hur materialet har insamlats, samt vilka urval och avgränsningar som har gjorts. Utöver detta står det även om källkritik, bearbetning av material och analysförfarande, samt förförståelse och forskningsetik. Kapitlet avslutas med en metoddiskussion. Metodavsnittet är relativt omfattande, men detta ansågs vara nödvändigt för att kunna belysa uppsatsens samtliga delar.

3.1 Val av metod

För att uppnå syftet med den här undersökningen har en kvalitativ ansats använts. Anledningen till detta är att det genom en kvalitativ metod går att skaffa en mer djupgående kunskap än den mer generaliserbara som kan fås vid bruk av kvantitativa metoder. Meningen är att försöka skapa förståelse för och utforska helheter (Davidsson och Patel, 2003). Kännetecknande för kvalitativa metoder är att de innebär ett intresse för mänskliga beteenden

och vad dessa har för innebörder, samt människors sätt att uppfatta och tolka sin omvärld (Denscombe, 2000). I en kvalitativ undersökning studeras det vilken karaktär eller vilka egenskaper en företeelse har. Kvalitativa uppgifter handlar om människors personliga uppfattningar om ett fenomen (Starrin och Svensson, 1994). Karaktäristiskt för kvalitativa metoder är att forskaren försöker att återge den kvalitativa variationen på ett så bra sätt som möjligt. Undersökningen är djupgående då det tas fram mycket information om ett fåtal enheter. Det som är avvikande, egenartat eller speciellt är av intresse, och det finns en närhet till det som ska studeras. I en kvalitativ undersökning försöker man finna sammanhang och strukturer för att skapa förståelse genom att observera ett fenomen från insidan. Forskaren har en inverkan på resultaten genom sin närvaro och med intervjupersonen har han eller hon en jag-du-relation (Holme och Solvang, 1991). Kvalitativa studier baseras i stor utsträckning på beskrivning, då intervjupersonerna beskriver händelser, emotioner, gärningar och handlingar. Forskaren ska på bästa möjliga sätt försöka skildra och tyda respondenternas svar och samtidigt ge en bra redogörelse av sina egna iakttagelser och erfarenheter (Carlsson, 1991). Det är inte möjligt att göra statistiska generaliseringar utifrån den information som en kvalitativ undersökning ger, vilket innebär att det inte går att få fram några fakta som är allmänt gällande angående människors åsikter och synsätt. Genom användning av en kvalitativ metod ges det däremot en möjlighet till förståelse för sociala kontexter och skeenden, då informationen ger en helhetsbild av en situation. Om forskaren får en nära kontakt med intervjupersonerna möjliggörs en bra insyn i de situationer enskilda individer befinner sig i. (Holme och Solvang, 1991).

3.2 Genomförande av intervjuer

Intervjuerna genomfördes mellan den 23/11 och den 28/11 2007 och de inleddes med att jag presenterade mig och informerade om vad undersökningen skulle handla om samt hur den insamlade informationen från intervjupersonen skulle användas. Tre förskollärare som arbetade vid tre olika förskolor intervjuades. De hade alla mångårig erfarenhet av att arbeta inom förskolan. Innan varje intervju tillfrågades respondenten om det gick bra att intervjun spelades in på kassettspelare. Intervjuerna skedde på förskolorna där respondenterna arbetar och de fick själva bestämma vart vi skulle sitta vid intervjutillfället. Enligt Carlsson (1991) är den fysiska miljön av stor betydelse och det är bra om intervjuerna utspelas i en miljö som är bekant för respondenten och där denne känner sig trygg. Längden på intervjuerna varierade från ungefär 30 till 60 minuter. Det fanns en strävan efter att skapa en förtroendefull kontakt med respondenterna, genom att ha ögonkontakt, bekräfta och

uppmuntra, samt visa intresse genom att ställa följdfrågor. För att, som enda intervjuare, kunna ge intervjupersonerna mycket uppmärksamhet och skapa en närhet till dem ansågs det därför rimligt att inte föra några anteckningar. Carlsson (1991) menar att den psykiska miljön är av central betydelse för att en givande intervjusituation ska kunna skapas. Hur bra intervjuaren lyckas utveckla det sociala samspelet med respondenten avgör hur intervjun utvecklar sig. Intervjuerna var upplagda utifrån *trattprincipen*, vilken går ut på att allmänna frågor som är lätta att svara på ställs först och frågor som rör specifika detaljer ställs senare under intervjuens gång.

Det går att göra en åtskillnad mellan *informant- och respondentintervjuer*. Vilken av dessa intervjuformer man använder sig av beror på vilket undersökningens syfte är samt hur man på bästa möjliga sätt kan skaffa sig tillförlitlig information (Holme och Solvang, 1991). Vid informantintervjuer ligger tyngdpunkten på innehållet i intervjupersonernas iakttagelser och uppfattningar och de intervjuade betraktas som åskådare. Vid respondentintervjuer är det intervjupersonerna själva som är föremål för analys, och deras egna förhållanden till den företeelse som beskrivs är i fokus. Intervjuerna som genomfördes i den här undersökningen kan klassas som respondentintervjuer (Kvale, 1997). Det eftersträvades att få mycket information, skapa en öppen och positiv stämning men samtidigt hålla sig till ämnet och få svar på de frågor som var väsentliga för att få svar på uppsatsens syfte, varför semistrukturerade intervjuer valdes att göras. En intervjuguide med frågor och ämnen användes (se bilaga 1), samtidigt som det fanns en flexibilitet angående vilken ordning frågorna ställdes i och respondenterna fick möjlighet att utveckla sina tankar och uppfattningar.

3.3 Urval och avgränsningar

Urvalet av respondenter är en viktig del av uppsatsen. Om man inte får rätt personer i sitt urval kan studien bli oduglig med tanke på vad man syftade till att undersöka från början. En stor variationsbredd i urvalet är en förutsättning för att undersökningen ska ge så mycket information som möjligt om den företeelse som studeras. Urvalet bör ha en spridning angående kön, ålder, åsikter, utbildning, arbetslivserfarenhet och civilstatus. Ett annat sätt att försäkra sig om att få ett rikligt informationsinnehåll kan vara genom att intervjua personer som man vet har mycket kunskaper om de fenomen som ska undersökas (Holme och Solvang, 1991). Urvalet i den här undersökningen har tyvärr inte så stor variationsbredd, eftersom alla tre intervjupersonerna är kvinnliga forskollärare mellan 33 och 55 år, där alla har mångårig

erfarenhet av arbete inom förskolan. Eftersom de flesta som arbetar inom förskolan är kvinnor kan det dock vara lite problematiskt att få någon större spridning är detta. Anledningen till att förskollärare kontaktades var för att de förväntades veta mycket om hur drama kan användas i förskolan för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter. För att avgränsa uppsatsen har det funnits en strävan efter att besvara syftet utan att sväva ut eller hamna i sidospår, varför endast litteratur som behandlar det valda ämnesområdet har valts ut. Utformningen av intervjufrågorna har också skett i relation till syftet med undersökningen. Ur litteraturen har teoretiska utgångspunkter tagits fram. Undersökningens resultat diskuteras i relation till dessa och till andra stycken som har valts ut från litteraturen. Dessa stycken handlar bland annat om pedagogiskt drama, konflikter, konflikthantering, drama som metod för att hantera konflikter och om lekens betydelse i barns liv. Det är mycket möjligt att andra estetiska ämnen än drama kan användas för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga, men för att begränsa undersökningen har det här valts att studera hur pedagogiskt drama kan användas. Det har inte heller tagits upp någonting om inre konflikter, eller om konflikter på grupp- eller samhällsnivå, då den här undersökningen fokuserar på konflikter mellan enskilda barn.

3.4 Bearbetning av material och analysförfarande

Efter att intervjuerna var genomförda skrevs de ut i ordbehandlingsprogrammet Word 2007, vilket gav en helhetsbild av respondenternas svar då dessa ligger till grund för analysen. När en utskrift görs överförs talspråket till ett skriftspråk som följer andra regler. Utskriften är en tolkad återskapelse av verkligheten och inte en reproduktion av den och verkar som ett fruktbart redskap för studiens avsikter. Det finns inget allmänt svar på frågan om intervjun ska återges bokstavligen eller inte, men för att vara rättvis mot respondenterna kan en god princip vara att försöka sätta sig in i hur de hade velat uttrycka sig i skrift (Kvale, 1997). Vid transkriberingen har skriftspråk använts, men allt som ingår i talspråket, som exempelvis pauser och upprepningar, har inte tagits med.

En text blir lättare att läsa om författaren följer de skrivregler som finns, för då slipper läsaren att bli distraherad av konstiga meningsbyggnader eller oregelbundenheter. Om reglerna för skrivande följs så kan läsaren lättare fokusera på innehållet (Svenska språknämnden, 2000). Vid utformningen av uppsatsens resultat och analys fanns det hela tiden en strävan efter att göra texten så lättläst som möjligt, varför de svenska skrivreglerna följdes noggrant.

Vid analysen av texterna hämtades det inspiration ifrån den så kallade *manifesta innehållsanalysen*, där det innehåll som uttrycks direkt i texten presenterats utan att det latent innehåll i intervjuerna tolkas. Vid analys av texter blir det dock alltid någon sorts tolkning, men hur djup denna blir kan variera. Målet med analysprocessen var att finna mönster i texten och göra jämförelser mellan respondenternas svar. Meningen var att lyfta förståelsen i texten till en mer teoretisk nivå. Direkt efter att intervjuerna var genomförda skrevs de ut ord för ord, för att sedan transkriberas till skriftspråk. Innan analysen av texten påbörjades lästes den igenom flera gånger för att man skulle få en helhetsuppfattning av den. Sedan delades texten in i *innehållsområden*, där den delades in för att passa under intervjuguidens olika frågor. Därefter plockades *meningsbärande enheter* ut. Dessa är meningar eller fraser som är betydelsefulla för att besvara uppsatsens syfte och problemprecisering. Efter detta *kondenserades* de meningsbärande enheterna, vilket betyder att de kortades ner samtidigt som dess innebörder bevarades. Till sist grupperades de kondenserade meningsbärande enheterna i kategorier, som gav en tydlig bild av intervjuernas väsentliga budskap (Graneheim och Lundman, 2004).

3.5 Validitet och reliabilitet

Oavsett vilken metod som används för att samla in information, bör den genomgå en kritisk granskning så att det kan avgöras hur giltig och tillförlitlig den framtagna informationen är. Validitet, eller giltighet, handlar om ifall en undersökning beskriver det man vill att den ska beskriva (Bell, 1993). Det finns både yttre och inre validitet. Yttre validitet handlar om studiens teoretiska underlag och om det går att dra några allmänna slutsatser utifrån undersökningen. Det kan ofta vara problematiskt att generalisera resultaten från kvalitativa undersökningar, då dessa handlar om enskilda individers känslor, tankar och åsikter. Inre validitet handlar om de delar undersökningen består av och hur den struktureras upp (Svenning, 1999). I den här uppsatsen görs inga anspråk på generaliserbarhet, utan avsikten är istället att fånga och återge respondenternas tankar om olika företeelser. För att få en inre validitet i undersökningen har det eftersträvats att ställa rätt frågor till rätt intervjupersoner, samt utforma intervjufrågorna utifrån uppsatsens syfte och frågeställning. Reliabilitet, eller tillförlitlighet, handlar om ifall en undersöknings tillvägagångssätt ger samma resultat vid andra tillfällen (Bell, 1993). En undersökning med hög reliabilitet ska kunna genomföras av en annan person och ändå ge samma resultat. Då detta kan vara svårt att genomföra i praktiken kan forskaren istället ge en utförlig beskrivning av undersökningens syfte och teoretiska bakgrund, undersökningens genomförande och hur forskaren resonerade när han

eller hon fattade olika beslut (Denscombe, 2000). I den här uppsatsen har det därför gjorts en så tydlig redogörelse som möjligt av dess mål, teoretiska referensramar och tankegångar bakom val av metod, genomförande av intervjuer, litteratursökning, urval och avgränsningar, bearbetning av materialet och analysförfarande. För att undvika att påverka intervjupersonerna och hur de svarade eftersträvades ett neutralt förhållningssätt, samtidigt som intresse visades och uppmuntran gavs. Respondenterna fick tala till punkt utan att bli avbrutna och om oklarheter kring en frågas innebörd uppstod, blev den omformulerad och ställd igen. Efter att intervjuerna var skrivna på skriftspråk fick respondenterna läsa igenom dem och berätta ifall de ville göra några ändringar.

3.6 Förförståelse

En fördom är en förutfattad mening om individer och företeelser. Den bygger på vissa egenskaper som är lätta att identifiera hos den eller de som fördomen riktar sig mot, utan att det fästs avseende vid annan information som är tillgänglig. Fördomar bygger ofta på felaktiga generaliseringar och består av kognitiva, emotionella och intentionella element (www.ne.se) Fördomar är osakliga och har sin grund i individens sociala erfarenheter. Förförståelse är den ”objektiva” bild man har om ett fenomen. Den har man skaffat sig genom egna upplevelser, utbildningar eller forskning (Holme och Solvang, 1991). Vi närmar oss alla nya situationer med hjälp av fördomar och förförståelse. Vi behöver ha en förförståelse för saker så att världen blir möjlig att förstå. När man försöker förstå en annan människa är det omöjligt att lämna sig själv och sina erfarenheter. Den andres upplevelser tolkas alltid utifrån ens egna referensramar, som bygger på vad man själv har varit med om i livet (Allwood, 2004). Min förförståelse består bland annat av den kunskap som har inhämtats under min tid som studerande samt av mina tidigare erfarenheter av ämnesområdet. Valet av frågeställningar, teorier och begrepp, utformningen av intervjufrågor samt mina tolkningar av det insamlade materialet kan ha påverkats av mina tidigare kunskaper, erfarenheter och förutfattade meningar.

3.7 Forskningsetik

Forskningen har en stor betydelse både för enskilda människors utveckling och samhällsutvecklingen i stort. Därför kräver samhället och dess medborgare att forskning görs, att den ställer frågor som är viktiga att besvara och att den har en hög standard. Detta kallas för *forskningskravet* och handlar om att de kunskaper som redan finns byggs på och blir djupare samtidigt som tillvägagångssätten blir bättre. Samtidigt kräver samhällets invånare att

bli skyddade mot psykiskt eller fysisk skada, sårande behandlingar eller kränkningar av den egna integriteten. Detta benämns som *individskyddskravet* och är det krav som forskaren utgår ifrån när han eller hon ska göra etiska överväganden angående den egna forskningen (Vetenskapsrådet, 2002). Informationskravet går ut på att forskaren ska informera respondenterna om vad undersökningen handlar om och varför den görs. Denna information gavs till intervjupersonerna då de ringdes upp och fick en förfrågan om de ville delta. Vid intervjutillfällena gav intervjuaren information till respondenterna om vad materialet skulle användas till. Samtyckeskravet uppnåddes eftersom deltagarna själva fick avgöra om eller hur länge de ville medverka i undersökningen, utan att bli påverkade utifrån. Respondenterna fick ett informationsbrev om uppsatsens syfte och vad den skulle användas till (se bilaga 2). I brevet stod det också att medverkan var frivillig och att alla uppgifter skulle behandlas konfidentiellt. Respondenterna fick skriftligen intyga att de medgav till att delta i studien. Konfidentialitetskravet handlar om att fakta om alla individer som ingår i en undersökning ska vara sekretessbelagda och personuppgifter ska bevaras så att utomstående inte kan få tag på dem. Detta har efterlevts genom att alla uppgifter om respondenterna skrevs ned, förvarades och presenterades på ett sätt som gör att respondenterna inte kunde kännas igen av obehöriga. Nyttjandekravet innebär att den information som har införskaffats om respondenterna eller andra personer enbart får användas i forskningssyfte. Detta har uppfyllts då de uppgifter som har samlats in enbart har använts till uppsatsen (Vetenskapsrådet, 2002).

4. Resultat

Här presenteras resultatet av intervjuerna. Tre kvinnliga förskollärare med mångårig erfarenhet av arbete inom förskolan har intervjuats. Namnen är fingerade av etiska skäl. I resultatet lyfts citat fram för att göra texten levande och belysa de svar som var mest intressanta. Största delen av intervjuerna är ändrade från talspråk till ett mer lättförståeligt skriftspråk men kärnan i svaren är dock intakt.

4.1 Intervju med Angela

Hur använder du dig av drama i arbetet med barnen?

Angela berättar att de vuxna brukar dramatisera när de har en upplevelse om ett tema. Varje nytt temaarbete inleds med att barnen får en upplevelse, som ger dem en bild av vad temat ska handla om. I höst har de haft ett tema om Carl von Linné och Angela berättar följande:

Då dramatiserade jag och Jeanette att vi var barn som var ute i skogen och så hittade vi olika grejer och hittade på olika namn på de här sakerna som vi hittade ute i skogen, och det var en spindel, och en pinne och en blomma, och så hittade vi på olika namn som de hette. (Angela).

Sedan sade Angela och Jeanette att de kunde heta von Linné i efternamn, och därefter fick barnen också låtsas heta von Linné i efternamn och själva hitta saker i skogen, som de namngav och tog med sig in på förskolan för att måla på papper eller göra i lera. Angela tror att barnen kan lära sig det mesta genom drama. ”Det är ju hur man är mot varandra, förhållningssätt tycker jag man lär sig mycket genom drama”, menar hon. Hon berättar sedan att ”ett tag så gjorde man ju olika sagor och drama om hur man ska vara mot varandra” och ”nu var det lite att man skulle vara ute i skogen”. Hon menar att barnen lär sig olika saker genom drama och att ”det de ser, det är det som de lär sig”. Barnen tar också efter det som de vuxna gör, anser hon och berättar vidare att de har arbetat mycket med teater innan på förskolan. Hon säger dock att det inte har varit så mycket arbete med drama nu i höst men att ”det kommer mer om våren när barngruppen är mer varm i kläderna”.

Angela berättar att de vuxna på avdelningen tidigare har dramatiserat till exempel Maxböckerna och Ludde-böckerna och hon säger att ”sen när man har gjort det kanske på en elvasamling så kan man se att barnen leker med rekvisitan som har lämnats kvar”. Hon säger att barnen dramatiserar genom leken ”för leken är ju också en typ av drama”. Angela berättar att de har använt sig av boken *Max bil* som handlar om en konflikt ”bara för att de ska lära sig att man tar ju inte andras saker”.

Genom drama tror Angela att barnen lär känna varandra, lär sig att gå in i olika roller och lär sig att stå upp för sig själva. Vidare menar hon att drama kan bidra till att barnen vågar tala inför publik, vilket hon menar är av stor betydelse att de lär sig. Detta framgår genom nedanstående citat:

För idag är det ju det att man ska kunna prata inför människor och göra det kanske lite för publik. Då gäller det att våga och det tror jag är viktigt i detta samhället, just nu, att våga stå inför mycket folk. (Angela)

Angela och hennes kollegor brukar ofta leka regellekar med barnen. De lekar som är vanliga är *Hunden och benet*, *Kims lek*, *Kom alla mina små kycklingar*, *Björnen sover* och *Lilla snigel*. Nyligen testade Angela att leka *Hela havet stormar*, med barnen och detta fungerade mycket bra. På våren och sommaren leks det mycket regellekar utomhus. Ibland tar barnen

egna initiativ till att leka dramalekar, men Angela säger att det är lite vanligare ”när de är lite äldre än vad vår grupp är just nu”, då hon arbetar med barn som är mellan 2-3 år. Hon menar också att barnens lek utvecklas mycket i den ålder, som barnen på hennes avdelning befinner sig i. ”Om du frågar de här frågorna på vårterminen, efter jul där så tror jag att det kan ha ändrats jättemycket”, säger hon. Hon berättar vidare att ”de leker ju sina egna regellekar och drama, på sätt och vis” och att pojkarna på avdelningen precis innan vår intervju, lekte att de var i ett flygplan och skulle åka iväg. Angela menar att det ju också är en typ av lek eller drama, då barnen går in i andra roller. Hon säger att ”det är där som de dramatiserar i denna åldern”. Angela anser att barnen lär sig någonting hela tiden genom den fria leken. De lär sig att leka med sina kompisar och de lär sig hur man är mot kompisar, samt att bjuda in ett annat barn till leken om de ser att det barnet sitter för sig själv i soffan. Om ett barn inte har lekt med bilar tidigare, då lär det barnet sig hur det är, säger Angela. Vidare berättar hon att barnen lär sig turtagning genom den fria leken. ”Man lär sig allt i leken, kan jag känna som barn”, säger Angela, som anser att barnen exempelvis kan lära sig om färger, siffror och räkning genom leken. ”Allt det här kommer in som de inte tänker på och det ska de inte tänka på för då blir det ingen rolig lek”, menar Angela.

Sedan berättar Angela att de nyligen har köpt in nya utklädningskläder till barnen, då de tycker om att klä ut sig. De har också köpt in handdockor, som de tänker använda vid planerade aktiviteter, samtidigt som barnen kan få möjlighet att leka med dockorna ibland om de frågar efter dem. På Angelas avdelning används drama i olika teman i upplevelser och i den fria leken, samt vid samlingar och ibland när de sjunger och dansar. ”Jag tycker att man gör det lite hela tiden ibland, går in i olika roller och skojar med barnen”, säger Angela.

Vad vill du uppnå genom att använda drama i arbetet med barnen?

Vad Angela vill uppnå arbetet med drama beror på ”vad syftet är med det just då”. Sedan kommer hon in på hur drama kan användas för att lära barnen att hantera konflikter. Det händer att de spontant spelar upp en konflikt, där Angela exempelvis slår sin kollega Rebecka, och sedan frågar de barnen ”vad gör jag för fel?” och så löser barnen konflikten själva. Ofta vet barnen sedan tidigare vad man bör och inte bör göra mot varandra. Ibland kan de vuxna imitera barnens beteende ”om det är någon som stimmar jättemycket vid måltiden så kan jag också göra det och då tittar de på mig och säger ”men Angela, så får man inte göra”. Sådana ”spontandramatiseringar” görs ibland av personalen på avdelningen. Vidare berättar Angela att hon har arbetat med planerade dramatiseringar om konflikter när hon arbetade på en av

förskolans storbarnsavdelningar. Med de yngre barnen tror hon dock att det är bäst om man gör det direkt när en konfliktsituation uppstår, annars kanske det inte fungerar lika bra. Hon anser också att man ibland kan dramatisera bara för att det är roligt, och berättar att de har ”mycket dramatisering på hela huset”. Veckan efter min intervju med Angela ska de ha en julupplevelse med barnen, där de utav personalen som är med i kulturgruppen ska visa en teater om julen, så att barnen introduceras i det tema som de ska arbeta med närmast. Angela berättar att hon, när hon arbetade på storbarn, tillsammans med en eller flera kollegor brukade ”spela upp en dramatisering där man gör felet och då löser de konflikten och sen det de säger hur man ska göra, sen spelar man upp det rätta också”. Ibland fick barnen sitta och bearbeta konflikten genom att rita teckningar. Angela säger att det var vanligt att barnen ritade det som var fel. Hon berättar att barnen ofta brukade ge samma förslag på lösning av konflikten, då dramatiseringen ofta handlade om konkreta frågor som att man inte ska slåss eller att man inte ska ta någon annans bil.

Angela säger att de ofta kombinerar drama med andra estetiska ämnen såsom bild, sång, dans, musik och teater. Hon berättar också att förskolan månar om att låta barnen få vara ute mycket i naturen och att de arbetar mycket med miljöfrågor. Ibland har de teater utomhus. Angela tror att drama kan ha betydelse för barns utveckling. ”Helst de som är lite svagare och kanske inte vågar så mycket, då tror jag att man kommer fram lite mer”, säger hon. Angela påpekar dock att det inte alltid är så att barnen vill delta i dramaövningar, men hon tror att ”om man gör det lite successivt så kommer det fram, men då blir det att man vågar mer”.

Hur gör du för att hantera de konflikter som uppstår mellan barnen?

På frågan om hur Angela gör för att hantera konflikter mellan barnen, svarar hon att det beror mycket på vad det är för slags konflikter. Hon berättar att hon är med och leder dem hur man ska lösa det och frågar dem hur de kan handla istället. Dessutom lär Angela och hennes kollegor barnen att ”den som blir drabbad, att den kan säga ‘Stopp! Nej, jag vill inte’” och berätta vad man ska göra istället. De lär också barnen att de ska försöka lösa konflikter verbalt och inte fysiskt.

Hur tror du att drama kan användas för att lära barnen att hantera konflikter?

Angela menar att drama kan vara användbart för att lära barnen konflikthantering genom att barnen då ser konflikten framför sig på ett annat sätt och att det då kan bli lättare att hitta lösningar. Barn ser inte konflikten utifrån när de själva befinner sig mitt i den, menar Angela.

Hur har du använt eller hur använder du dig av drama för att stimulera barnens förmåga att hantera konflikter?

Angela har använt sig av drama för att lära barnen att hantera konflikter genom att visa upp konflikter för barnen, för att sedan tala med barnen om den dramatiserade händelsen. Hon poängterar vikten av att diskutera konflikten med barnen efteråt och tala om olika alternativa sätt att handla och ”varför man gör så och varför man inte ska göra så”. Hon menar att ”samtalet är ju det viktigaste och det är ju inte jag utan det är ju dem själva som ska lösa det”. Angela har inte arbetat med storyline i syfte att stimulera barnens konflikthanteringsförmåga men hon tror man säkert kan göra det på något vis. När de har arbetat med storyline så har de haft ett tema då de har utgått ifrån nyckelfrågor som de har ställt till barnen. ”Men man kan säkert ha en nyckelfråga som handlar om konflikter”, säger Angela. Vidare berättar hon att de, på förskolan, har arbetat med olika storylines som har handlat om djur, sagor och artister. När de hade en storyline om artister handlade det om att barnen skulle få vänja sig vid att stå inför andra människor och prata, då det vid den tidpunkten var rätt så många barn som behövde lyftas fram.

Angela menar att storyline är en form utav upplevelse för barnen och att man då arbetar utifrån ett antal nyckelfrågor, där man som pedagog måste vara medveten om vad det är man vill arbeta med. Barnen svarar på nyckelfrågorna och driver berättelsens handling framåt. ”Storyline handlar ju mycket om det att våga, för att man går in i en annan roll och det är ju svårt för vissa att gå in i en annan roll. Och det är ju mycket för det, att man ska våga leka”, säger Angela. Hon nämner att drama är viktigt, men att det kanske är många vuxna som inte vågar dramatisera. I drama förvränger man rösten lite och visar att man inte riktigt är sig själv. ”Det är man ju aldrig nästan i samlings, utan då går man in i någon annan roll”, anser Angela, som vidare poängterar att man ska kunna lösa konflikter utan att dramatisera också, eftersom man inte kan göra det varje gång en konflikt uppstår.

4.2 Intervju med Bea

Hur använder du dig av drama i arbetet med barnen?

Bea berättar att de arbetar med forumteater på hennes avdelning. Teatern behöver inte alltid handla om en konflikt utan menar att ”det kan vara återupprepade händelser och beteenden som vi känner att vi vill ta upp”, där personalen har påpekat många gånger till barnen att ”så här kan vi inte göra”. Innan intervjun med Bea visade hon, en kollega till henne och ett av

barnen upp en forumteater där de tre lekte med plastdinosaurier och Bea spelade ett barn som pratade ovänligt till ett annat barn. Barnen behöver få en bild av konflikten och se den utifrån för ”det man ser det har man med sig på ett annat sätt än det som bara påpekas hela tiden”, menar Bea. Hon och hennes arbetskamrater vill också stötta föräldrarna i deras uppfostran av barnen. ”Det kan vara att föräldrarna har haft konflikter hemma, och de känner att nu orkar vi inte längre alltså vi bara tjarar om det hela tiden, säger föräldrarna och då kan vi spela en forumteater här”. Bea berättar att de strävar efter att ha en god kommunikation med föräldrarna och personalen brukar fråga föräldrarna om de vill ha hjälp med att lösa någon konflikt genom forumteater. Forumteater används också när de introducerar ett nytt lekmaterial för barnen. Då visar personalen en teater om hur materialet ska användas. Bea berättar om en gång när de hade köpt en sandleksak, som bestod av en ram med sand i. Då tog de fram leksaken och spelade en teater om hur man skulle leka med den, ”så att de fick se bilden på det också, så att man inte bara berättar utan vi lekte då med det och visade hur man skulle göra”, berättar Bea. Ofta får något av barnen vara med och agera i forumspelen, men det händer också att endast de vuxna spelar och barnen ger förslag på lösningar på konflikterna.

Personalen på avdelningen där Bea arbetar använder sig också av vad de kallar för direktdrama i konflikthanteringen med barnen. När konflikter uppstår mellan barnen kan Bea och hennes arbetskamrater imitera barnens beteende i konflikten, för att sedan fråga barnen hur de tror att den andra parten i konflikten känner sig. Det kan till exempel handla om att ett barn slår ett annat barn, och då kan Bea slå sin kollega som blir ledsen och sedan fråga barnet som har slagits hur det tror att kollegan känner sig när Bea slår henne. Drama och teater används också för att ha roligt. Barnen på avdelningen får spela mycket teater. Det händer att personalen läser en saga, som exempelvis *Max hund*, och så agerar barnen utifrån det som en vuxen läser. En annan populär saga som barnen har fått agera utifrån är *Bockarna Bruse*. Bea har märkt att barnen gärna vill spela teater och att de tycker att det är roligt. De vuxna på avdelningen tycker också om att spela teater. När det var ”nalledagen”, så spelade de vuxna upp en improviserad teater utomhus för barnen. Bea berättar följande:

Vi spelade teater och kom hem till en nalle som skulle ha fest. Då var det två andra nallar som kom på besök och då använde vi musik med, som vi spelade när vi hade kalaset. Vi hade kalashattar och vi hade fått vykort från en annan nalle, som brukade vara med oss, en nallekompis som var på semester. (Bea)

Bea säger att barnen uppskattade pjäsen väldigt mycket. Hon tror att drama kan lära barnen att hantera konflikter, genom att de lär sig olika handlingsalternativ och säger vidare att de kan ”lära sig empati, lära sig om sig själva, att säga nej, lära sig lite vem jag är som person. Ja, det är mycket, det är att fungera tillsammans med andra”. Vidare anser Bea att barnen kan lära sig om andra ämnen genom drama. ”Språket kommer naturligt in i mycket”, säger hon. Matematik kan vävas in i forumteatern genom att dra ut lite på teatern när lösningen spelas upp och då låta barnen få räkna legobitar eller ge ett visst antal legobitar till pedagogen, och då kommer räkning och siffror med i pjäsen. Genom drama kan barnen lära sig av varandra att man är en individ, menar Bea. Då inser barnen ”att andra kanske inte tycker och känner likadant som jag”, säger hon. Barnen lär sig också att säga ifrån vad de själva tycker, samt att vara nära varandra och vad man kan göra med andra och med sig själv.

Personalen på avdelningen brukar ofta leka regellekar med barnen under vilan efter lunch eller på eftermiddagarna när de är utomhus med barnen. De leker inte regellekar varje dag, men det händer ibland när de vuxna eller barnen känner för det. Ibland har barnen idéer om vilka lekar de vill leka och ibland får de vuxna ge barnen förslag på lekar. De lekar som är vanliga är *Kom alla mina små kycklingar*, *Under hökens vingar* och *Katten och musen*. Danslekar som till exempel *en bonde i vår by* är också vanligt förekommande. När Bea får frågan om de har arbetat med storyline så frågar hon nyfiket vad det är, skriver sedan upp det i handen och säger att det var en bra idé som hon gärna vill veta mer om. Sedan berättar hon att de ibland brukar använda sig av handdockor eller legogubbar när de har forumteater, om det inte är många där som vill spela eller om man vill spela upp något på egen hand. Bea menar att dockor är användbara när man har forumteater med de yngsta barnen, som ”kanske inte riktigt kan ta det här att vi vuxna går in i olika roller”. Hon anser också att dockor är bra att ha ”om man känner att man är själv men ändå vill spela upp något”.

Om man gör ett starkt drama där en av de vuxna låtsas börja gråta kan små barn bli ledsna eftersom de har svårt att förstå att det bara är teater. Bea anser att forumspel är lämpligt att ha med barn som är tre år och uppåt, för det är ungefär då som barnen har kommit så långt i sin mognad att de kan få ett utbyte av att ägna sig åt detta. Bea och hennes arbetskamrater anpassar också teaterns handling efter barnens ålder och mognad. De spelar inte upp ett drama som är starkt känslomässigt för de yngre barnen som ännu inte har ägnat sig så mycket åt forumteater. Efter att teatern har spelats upp får barnen rita bilder om vad den handlade om, samt återberätta handlingen för en vuxen, som skriver upp vad barnet har sagt på dess

teckning. Vid återberättandet får barnet också säga vilka sätt att handla som var rätt respektive fel i pjäsen. Bilderna sätts upp på väggen så att föräldrarna kan se dem och så att personalen själva kan gå tillbaka och titta vad det var hände på teatern. Barnen får också möjlighet att berätta om teaterns handling efteråt och om en vuxen inte har varit med kan den fråga ett barn om spelets handling. Det är dock inte alltid som alla barn behöver återberätta pjäserna genom att rita en bild. Om ett barn aldrig hamnar i den sortens konflikt som har spelats upp så kan det hända att de barnen inte behöver rita en bild efteråt. Det viktigaste är att de barn som konflikten gäller får bearbeta pjäsen genom att rita teckningar och återberätta. För de mesta får dock alla barn rita efter att de har haft forumteater, då det är bra för deras teckningsutveckling och kroppsuppfattning, berättar Bea.

Barnen tar egna initiativ till att leka dramalekar, säger Bea och berättar att en dag när de var ute på gården, så var det några barn som lekte *Kom alla mina små kycklingar* en hel förmiddag. ”De fick inte riktigt ihop det, och de höll på en hel förmiddag och försökte sätta upp reglerna men de tyckte att det var roligt”, säger Bea. Barnen brukar också fråga personalen om de inte kan leka regellekar. Vidare berättar Bea att de har utklädningskläder. Hon säger följande:

De klär ju gärna ut sig och gör egna teatrar, alltså mycket rollekar. Det kommer mycket drama in i det. Där på verandan har vi utklädningskläder. Så det är mycket teater därute och de ger ofta förslag själva på att de vill spela. (Bea)

På Beas avdelning används drama under samlingarna som de har vid vilan, samt under gymnastiken. Det händer också att drama kommer in spontant i verksamheten när barnen själva kommer och säger ”nu har vi spelat en teater, nu har vi tränat, vill ni komma och titta?”, säger Bea.

Vad vill du uppnå genom att använda drama i arbetet med barnen?

Genom att använda sig av drama i arbetet vill Bea lära barnen att fungera ihop med sina kompisar och att få en bra självbild, där de tror på sig själva. När barnen räcker upp handen, och kommer med förslag på lösningar till konflikter som spelas upp i forumteatern är Bea noga med att bekräfta barnet genom att säga bra och barnets namn, så att barnet känner att det kan. När barnen gör dramaövningar tror Bea att de lär sig att våga agera och att ”det stärker en rätt så mycket när man vågar stå inför kompisarna och visa de här sakerna”. Drama kan också hjälpa ett barn att hitta sig själv genom att barnet får reda på vem det är, samt utvecklar sin

kroppskänedom. Bea brukar kombinera drama med bild, när barnen får rita bilder om vad forumteatern har handlat om. Sång vävs också ihop med drama, när de sjunger sånger som *Bockarna Bruse* och barnen får agera till sången. Andra gånger händer det att de gör teater först och sedan sjunger en sång.

Hur gör du för att hantera de konflikter som uppstår mellan barnen?

På frågan om hur Bea gör för att hantera konflikter mellan barnen svarar hon att man i regel inte går in och spelar en teater det första man gör. Konflikthanteringen handlar mycket om att prata med barnen och försöka få dem att förstå hur den andra känner sig. ”Lite det här att det blir fel både för dem själva och för andra om man säger, mycket empati jobbar vi med här”, säger Bea, som menar att det är betydelsefullt att barnen utvecklar en förståelse för andras känslor. Vid konflikter frågar den vuxne barnen vad som hände och de får berätta själva. Bea poängterar att det är viktigt att man som pedagog inte bara går in och viftar med pekfingret och säger åt barnen vad de inte ska göra eller säger att ”nu hände det här för det här såg jag”. Bea arbetar för att lära barnen att prata med varandra och inse vikten av att kommunicera med varandra för att kunna göra sig förstådd och förstå andra. Hon säger att ”det är ju viktigt att man frågar, så att de själva får berätta och får lyssna på varandra, för ofta är det ju så att de inte upplever det på samma sätt heller, ibland är det ju rena missförstånd”. Bea och hennes arbetskamrater stimulerar barnen att själva lösa sina konflikter: Om ett barn kommer och berättar vad ett annat barn gör i en konflikt så kan Bea fråga vad barnet kan göra eller säga till det andra barnet. De vuxna försöker få barnen att först säga till varandra när de gör något fel och barnen ska i första hand lösa konflikterna på egen hand. Om de inte kan det så ska de hämta en vuxen, säger Bea, som poängterar att hon här pratar om de äldre barnen. Bland de yngre barnen är det mycket konflikter bara för att språket inte finns, menar Bea, som också säger att små barn ofta vill ha samma leksaker och att man fortfarande är i sin egobubbla när man är jätteliten. Istället för att säga till barnen att de ska säga förlåt, så låter de barnen ge varandra en kram och säga till varandra att de är vänner igen. Bea och hennes kollegor säger inte till barnen att de gör fel, utan betonar istället det som barnen gör rätt och ”bekräftar det rätta istället för att peka hela tiden”. De frågar också barnen hur de kan göra för att bli sams igen.

Hur tror du att drama kan användas för att lära barnen att hantera konflikter?

Bea anser att forumteater är ett bra redskap för att lära barnen att hantera konflikter, då barnen får en tydlig bild av det som händer i olika konflikter. På så sätt kan barnen hitta olika sätt att

agera när det uppstår en konflikt. I den forumteater som spelades upp, före min intervju med Bea, var det den som orsakade konflikten som skulle göra på ett annat sätt för att konflikten aldrig skulle uppstå. De vuxna kan också lära barnen att de kan säga till en kompis som skriker att den inte ska göra det. Genom forumteater och dramaövningar menar Bea att ”man tränar sig i det sociala samspelet hela tiden och då uppstår konflikter och då tränar man sig på att lösa dem.” Bea anser att forumteatern utvecklar barnens förmåga att hantera konflikter. ”Man ser ju de barnen som kommer hit och som inte alls kan det och sen när de har jobbat med det, att det gör väldigt mycket”, säger Bea. Vid enstaka tillfällen har det hänt att barn har tagit egna initiativ till att lösa konflikter som uppstår genom att spela forumteater. Då har ett barn själv satt upp de andra barnen på rad och sagt att de ska spela en teater om konflikten för att lösa den. Utöver forumspel tror Bea också att man kan använda sig av dockor för att lära barnen att hantera konflikter. Man kan även ha direktdrama, som hon tidigare nämnde, där pedagogerna spontant spelar upp den konflikt som sker mellan barnen och frågar hur de kan handla istället.

På avdelningen har det bland annat spelats upp pjäser som har handlat om att man tar saker från varandra, att man sitter och viskar att någon inte får vara med och leka, att man kan leka två lekar i samma rum, att man ska lyssna när någon pratar med en, att man bör hälsa på sina kompisar, att kunna ta en nej, att vänta på sin tur och att inte slåss. Bea tror att det kan finnas vuxna som inte riktigt vågar spela teater. Då är det viktigt att man övar och att man lär sig att acceptera att det inte alltid blir som man har planerat. Ibland når man inte fram med budskapet till barnen och då kanske man får göra på något annat sätt och prova om igen. På förskolan där Bea arbetar har de använt sig av forumteater i snart tjugo år. Hon har arbetat på stället sedan 1993.

4.3 Intervju med Cecilia

Hur använder du dig av drama i arbetet med barnen?

Cecilia använder drama i lärandesyfte för att göra barnen språkmedvetna och de brukar dramatisera både sagor och ramsor. Ibland har de en ramsa som heter *Andersson och Petterson*, och den handlar om två gubbar som ”går upp och ner för olika backar och knackar och bankar och har sig”. Då kan de barn som vill ha en hatt på sig. Barnen delas in i två grupper där några föreställer Andersson och några andra Petterson och så gör de samma saker som gubbarna i ramsan. Ibland gör de *Hoppe, hoppe hare* och ”då är vi harar som hoppar och så talar vi samtidigt så att de får in språket och rörelsen och blir medvetna om orden”, säger

Cecilia. Hon och hennes kollega, som här kallas för Daniella, brukar koppla ihop drama med sång, rim och ramsor i sitt arbete med barnen. *Bockarna Bruse* är en bra saga som de använder mycket, berättar Cecilia, som menar att det finns många språkliga och matematiska begrepp i den sången.

Cecilia tror att barnen kan lära sig allt genom drama. Bland annat menar hon att de lär sig om det sociala samspelet och att alla behövs. Hon menar att det är viktigt att alla barnen gör samma sak i övningarna, så att ingen blir utpekad. Samtidigt ska det finnas möjlighet för det barn som vill att ensam gå in i en roll, som exempelvis en av bockarna i *Bockarna Bruse*. Drama kan utveckla barnens språkmedvetenhet, samtidigt som de har roligt. Cecilia anser att det är lätt att väva samman drama med bild och form genom att man exempelvis låter barnen göra kulisser. Hon tror att man kan få in ganska mycket i storyline. Av varandra tror Cecilia att barnen genom drama ”lärt sig samspel och de lär sig att hjälpa varandra och att alla behövs, lärt sig namnen och de lär sig språket, och att de kan lära sig den här sagan som de kan berätta för varandra.”

På Cecilias avdelning använder de sig av språkpåsar, när de sjunger sånger med barnen. Dessa är till för att barnen ska få en uppfattning om vad begreppen i sången betyder. I språkpåsar finns saker som föreställer de ord som är centrala i sången. När sången sjungs tas föremålen fram en efter en. Cecilia tar upp sången *Bä bä vita lamm* som exempel och menar att det inte är lätt att sjunga en sång om du inte vet vad ett lamm eller vad en säck full med ull är. När sången är sjungen och alla sakerna är framplockade ur påsen så brukar Cecilia leka *Kims lek* med barnen, och då får hon en uppfattning om hur mycket barnen har lärt sig. Barnen får blunda medan Cecilia plockar bort en sak. När de tittar igen får de gissa vilken sak som fattas. Ibland händer det också att Cecilia frågar ett barn om det kan ge henne en viss sak eller stoppa den i påsen. Cecilia menar att barnen behöver höra samma ord många gånger och i flera olika sammanhang innan de har lärt sig ordets innebörd.

Dramalekar och regellekar brukar Cecilia och Daniella mest leka utomhus, tillsammans med barnen. En lek som de leker mycket är *Pomperipossa*. I den kan man få in en hel saga, där barnen är i skogen när Pomperipossa kommer och förvandlar ett av barnen. I den leken lär sig barnen varandras namn, säger Cecilia, som berättar att en annan populär lek är *Tinge-linge-linge tåget går*, där de lär sig att gå på led och hålla i barnet som är framför. *Hela havet stormar* brukar de leka med barnen när de har lärt känna varandra. Cecilia tycker att det är

viktigt att barnen lär sig de gamla klassiska lekarna. Hon och Daniella brukar inte göra improvisationsövningar med barnen, där barnen får ha en varsin roll, utan de leker istället tillsammans allihop. Om de går in i roller så är alla barnen samma rollfigur, eftersom samtliga barn i gruppen kommer från andra länder än Sverige och därför inte talar så mycket svenska. När alla barn och vuxna gestaltar samma karaktär, hörs det inte så tydligt om ett barn säger fel, vilket kan vara skönt för det barnet. På Cecilias avdelning har de inte ägnat sig åt forumteater, men de har planer på att starta ett storylineprojekt till våren, då Cecilia har gått en fempoängskurs i storyline och hennes kollega lärde sig om storyline då hon utbildade sig till lärare. De har ännu inte bestämt sig för vilket tema de ska ha men de har köpt in en skärm som de ska använda. På avdelningen finns djurhanddockor. De brukar inte spela teater med dem, men barnen får leka med dockorna när de vill.

Barnen på Cecilias avdelning brukar ta egna initiativ till att leka dramalekar och regellekar. Om de vuxna börjar leka en lek med barnen så gör barnen gärna det igen på egen hand efteråt. ”Om man börjar leka Tinge-linge-linge tåget går och så leker och leker de den om igen tills de har tröttnat och så tar de nästa”, säger Cecilia, som menar att barnen ofta leker det som de vuxna har lekt med dem för att sedan vidareutveckla leken själva. Cecilia och Daniella använder sig av drama spontant under dagens lopp. De har inte samlingar under några bestämda tider, för Cecilia anser att det blir för inrutat och att det är bättre att man som pedagog försöker känna av när det är läge för att ha ett mini-möte, som hon kallar det.

Vad vill du uppnå genom att använda drama i arbetet med barnen?

Vad Cecilia vill uppnå i arbetet med drama framgår i nedanstående citat:

Det här att skapa trygghet för barnen, och att du vågar ´det här är jag´ och att du känner att ´jag är jättebra´ och att de lär sig att säga nej, och att de lär sig att säga nej, och att de lär sig att ta hand om varandra, demokrati, genusperspektiv, alltså det är hur mycket som helst. Språkutveckling. (Cecilia)

Cecilia anser också att man kan integrera olika ämnen såsom bild och form, musik, matematik, svenska, naturvetenskap i drama. Cecilia och Daniella brukar kombinera drama med andra estetiska ämnen och då framförallt bild och form, och musik. De är också måna om att få med matematik och naturvetenskap i arbetet med barnen. Dessa ämnen tycker Cecilia är viktiga att få in i verksamheten och hon säger att ”det kommer en ny skolplan nu och där kommer det att stå att vi är alltså ålagda att ägna oss åt matte och naturvetenskap”. Cecilia tror att drama kan ha en betydelse för barns personliga utveckling när det gäller ”det att man

vågar, att man liksom jag är bra som jag är”. Hon säger också att ”sen tror jag det i framtiden kan vara bra man när man kommer upp i skolan, att man våga ställa sig därframme och ha ett föredrag eller våga svara på en fråga”.

Hur gör du för att hantera de konflikter som uppstår mellan barnen?

På frågan om hur Cecilia gör för att hantera konflikter mellan barnen säger hon att hon går in och försöker reda upp vad det är som har hänt. ”För det första känner man ju barnen och vet hurdana barnen är”, säger hon, och menar också att ”man måste alltid vara försvarsadvokat”. Sedan säger hon att det finns vissa barn som behöver mer försvar än andra. ”Det finns ju vissa barn som blir slagna när man inte ser och då måste man ta reda på vad det var som hände innan”, säger Cecilia. Vidare berättar hon att de har en pojke på avdelningen som de andra barnen brukar säga ”alltid slåss”. Då menar hon att det är viktigt att man som vuxen försvarar den pojken och tar reda på vad som verkligen hände mellan barnen istället för att bara utgå ifrån att det var han som gjorde fel. Cecilia tror inte på att tvinga barnen att säga förlåt till varandra, och menar vidare att det inte finns någon patentlösning på konflikter utan att man får använda sig av olika strategier i olika situationer. Eftersom det endast är åtta barn på avdelningen tror Cecilia att de vuxna har möjlighet att se vad som händer mellan barnen på ett annat sätt än om de hade haft 19 barn. På avdelningen arbetar Cecilia, Daniella och ibland även en specialpedagog, som har sitt kontor där. På frågan om hur Cecilia gör för att stimulera barnen att själva lösa sina konflikter säger hon att ”det är det här att man håller litegrann koll på läget, och man går ju inte in och bryter på en gång heller utan avvaktar lite och ser”. Om barnen börjar slåss med varandra ska man ingripa direkt, anser hon. Cecilia tycker att det är svårt att förklara hur man gör när man löser konflikter ”för ibland går det käpprätt åt skogen”. Hon och hennes kollega samarbetar mycket och är måna om att hålla dialogen sinsemellan levande. De kallar på varandra och pratar om hur barnen samspelar och vad de gör mot varandra. Cecilia understryker dock att det ”händer hur mycket som helst som man inte ser men att det ändå är viktigt att man försöker”. Om ett barn gör något som det inte får brukar Cecilia fråga barnet varför det gjorde så och om barnet tyckte att det gjorde rätt.

Hur tror du att drama kan användas för att lära barnen att hantera konflikter?

På frågan om hur drama kan användas för att hantera konflikter svarar Cecilia att hon ”tror säkert att det är riktigt superbra, framförallt de här forumspelen”. Detta har de inte ägnat sig åt än, men Cecilia och en annan pedagog har pratat om att de skulle vilja göra det med barnen. Hon berättar att de har en del ”slåssingar” på förskolan och hon tror att det skulle vara bra för

dem om de själva fick komma till insikt om hur man kan handla istället. Cecilia tror att man kan lära barnen att hantera konflikter genom leken och att de vuxna ibland är med barnen och leker. Om barnen exempelvis säger att de inte vill städa i dockrummet kan Cecilia gå in där och kasta runt leksaker, varpå barnen säger till henne att man inte får göra så, och sedan går barnen med Cecilia in och hjälper henne att städa. Cecilia kan också säga ”jag är så ledsen, kan du inte hjälpa mig att städa, för jag har skadat mig” och på så vis stimuleras barnens empatiska förmåga. Cecilia tror att man ”kan få in hur mycket som helst genom drama”, men att de använder det för lite i syfte att stimulera barnens konflikthanteringsförmåga. Hon säger att hon inte riktigt vet hur drama kan påverka barns förmåga att hantera konflikter eftersom de inte har arbetat med drama för att lära barnen att lösa konflikter. När hon får frågan börjar hon tänka på de barn som har varit inblandade i många konflikter och i de fallen har de inte funderat över att använda sig av drama. De barnen hade så många svårigheter i sina liv och så mycket annat att tänka på att de kanske skulle ha svårt för att vara fokuserade och delta i dramaövningar eller forumteater.

5. Analys

I detta avsnitt presenteras analysen. Intervjupersonernas svar är indelade i olika kategorier som ger en bild av intervjuernas väsentliga budskap. Citat lyfts fram och jämförelser mellan respondenternas svar görs. Varje kategori inleds med en litet stycke om vad den handlar om och avslutas med en sammanfattning av respondenternas svar.

5.1 Dramatisering

Den här kategorin handlar om olika former av dramatisering som respondenterna ägnar sig åt i arbetet med barnen. Dramatiseringar av sagor och barnböcker, hur förskolepersonal dramatiserar för barnen och sammanhang där barnen får gå in i roller tas upp i följande stycke.

Både Angela och Bea har gjort dramatiseringar där de och deras arbetskamrater har visat upp dramatiseringar för barnen, där dessa har fått vara åskådare. I ett av de två exempel som Angela tar upp fick barnen först vara publik för att sedan själva gå in i roller. På förskolan där Angela är anställd har de ett tematiskt arbetssätt, där varje nytt temaarbete inleds med att

barnen får en upplevelse som ger dem en inblick i vad det kommande temat ska handla om. Vid intervjutillfället hade de ett tema om Carl von Linné och Angela berättar följande:

Då dramatiserade jag och Jeanette att vi var barn som var ute i skogen och så hittade vi olika grejer och hittade på olika namn på de här sakerna som vi hittade ute i skogen, och det var en spindel, och en pinne och en blomma, och så hittade vi på olika namn som de hette. (Angela).

Angela och hennes kollega sade att de hette von Linné i efternamn. Därefter fick barnen låtsas att de hette von Linné i efternamn och leta upp saker i naturen, namnge dessa och återge dem i form av målningar eller lerfigurer. Vid intervjutillfället höll de utav personalen som är med i kulturgruppen på att planera en teater om julen. Denna skulle de skulle visa för barnen som en inledning på det kommande jul temat. Bea och några av hennes kollegor spelade, på nalledagen, upp en improviserad teater utomhus. Bea berättar följande:

Vi spelade teater och kom hem till en nalle som skulle ha fest. Då var det två andra nallar som kom på besök och då använde vi musik med, som vi spelade när vi hade kalaset. Vi hade kalashattar och vi hade fått vykort från en annan nalle, som brukade vara med oss, en nallekompis som var på semester. (Bea)

Cecilia nämner inte ifall hon och hennes kollega brukar dramatisera för barnen, men i likhet med Angela och Bea brukar hon dramatisera sagor och ramsor tillsammans med barnen. Ibland använder de sig av ramsan *Andersson och Petterson*, och Cecilia säger att den handlar om ”två gubbar som går upp och ner för olika backar och knackar och bankar och har sig”. Barnen delas in i två grupper där några föreställer Andersson och några andra Petterson och så gestaltar de vad gubbarna i ramsan gör. Ibland gör de *Hoppe hoppe hare* och Cecilia berättar att ”då är vi harar som hoppar och så talar vi samtidigt så att de får in språket och rörelsen och blir medvetna om orden”. Både på Beas och på Cecilias avdelning har barnen fått dramatisera utifrån *Bockarna Bruse*. Cecilia menar att det både finns många språkliga och matematiska begrepp i den sagan. Både Angela och Bea har använt sig av barnlitteratur, som exempelvis Max-böckerna, men de har använt sig av dem på lite olika sätt. På Angelas avdelning har de vuxna dramatiserat utifrån böckerna, medan det på Beas avdelning har varit barnen som har agerat till böckernas handling. Angela berättar vad som hände efter att de vuxna dramatiserat utifrån böckerna. Hon säger att ”sen när man har gjort det kanske på en elvasamling, så kan man se att barnen leker med rekvisitan som har lämnats kvar”. Denna kategori kan sammanfattas med att respondenterna ägnar sig åt både dramatiseringar av sagor, barnböcker och ramsor. Angela och Bea brukar dramatisera för barnen, och samtliga intervjupersoner brukar låta barnen dramatisera på olika sätt.

5.2 Forumspel

I denna kategori åskådliggörs det om och hur respondenterna har ägnat sig åt forumspel tillsammans med barnen. Cecilia har, till skillnad från Angela och Bea, inte ägnat sig åt forumspel, men hon är nyfiken på det och hon och en medarbetare har pratat om att testa det på förskolan. När Angela arbetade på en storbarnsavdelning brukade hon tillsammans med sina arbetskamrater ”spela upp en dramatisering där man gör felet, och så löser de (barnen) konflikten och sen säger de hur man ska göra, sen spelar man upp det rätta också”. På förskolan där Bea är anställd har de regelbundet arbetat med forumspel i många år. Hon säger att teatern inte alltid behöver handla om en konflikt utan att ”det kan vara återupprepade händelser och beteenden som vi (personalen) känner att vi vill ta upp”, där de vuxna har påpekat för barnen att ”såhär kan vi inte göra”. Precis som barnen på förskolan där Angela arbetar, får barnen på Beas förskola rita teckningar om teatern de har sett. Medan Angela nämner att detta är ett sätt för barnen att bearbeta konflikten, får barnen på Beas avdelning rita för att återge vad som hände i forumspelet. Varje barn får också berätta om handlingen för en vuxen, som skriver ner vad barnet har sagt på dess teckning. Vid återberättandet får barnet säga vilka sätt att handla som var rätt respektive fel i teatern. Bea och hennes arbetskamrater vill använda sig av forumspel för att stötta föräldrarna i deras uppfostran av barnen. Bea säger att ”det kan vara att föräldrarna har haft konflikter hemma, och de känner att ´nu orkar vi inte längre alltså vi bara tjarar om det hela tiden´, säger föräldrarna och då kan vi spela en forumteater här”. Både Angela och Bea har ägnat sig åt forumspel där de iscensatt konflikter. Utöver detta har Bea också använt sig av forumteater när hon introducerat nya leksaker för barnen. En gång fick barnen en ny sandleksak och då spelade de vuxna upp en teater om hur man skulle leka med den. Bea berättar att det var ”så att de fick se bilden på det också, så att man inte bara berättar, utan vi lekte då med det och visade hur man skulle göra”. Sammanfattningsvis belyser denna kategori respondenternas erfarenheter av arbete med forumspel, samt att dessa inte bara behöver handla om konflikter utan också kan handla om oönskade beteenden och handlingar eller användas för att presentera en ny leksak för barnen.

5.3 Spontandramatisering

Denna kategori benämns som spontandramatisering, då exempel tas upp där respondenterna spontant går in i roller, där de imiterar barnens beteende i situationer där barnen är i konflikter eller beter sig på andra sätt som pedagogerna inte vill att de ska göra. Spontandramatisering behöver dock inte alltid bygga på att de vuxna imiterar något som barnen gör vid det givna

tillfället. Det centrala är att de vuxna spontant går in i roller för att belysa ett problem, en fråga, ett beteende eller en konflikt som berör barnen.

Både Angela, Bea och Cecilia ägnar sig åt spontandramatisering. Angela berättar att hon exempelvis kan slå sin kollega för att sedan fråga barnen ”vad gör jag för fel?” och så kommer barnen med förslag. Ibland kan hon imitera barnens beteende. Hon säger att ”om det är någon som stimmar jättemycket vid måltiden så kan jag också göra det, och så tittar de på mig och säger ´men Angela, så får man inte göra´”. När konflikter uppstår mellan barnen kan Bea och hennes arbetskamrater imitera det barnen gör och fråga barnen hur de tror att den andra parten i konflikten känner sig. Om ett barn slår ett annat barn, så kan Bea slå sin kollega, som spelar ledsen, och sedan fråga barnet som har slagits hur det tror att kollegan känner sig när Bea slår henne. Cecilia berättar att om barnen säger att de inte vill städa i dockrummet så kan hon gå in där och kasta runt leksaker, varpå barnen säger till henne att man inte får göra så, för att sedan gå med Cecilia in och hjälpa henne att städa. Cecilia kan också säga ”jag är så ledsen, kan du inte hjälpa mig att städa, för jag har skadat mig?” och på så vis stimulera barnens empatiska förmåga.

Denna kategori kan sammanfattas med att spontandramatisering kan användas som ett redskap för pedagogen när denne vill få barnen att agera på ett annat sätt, vid konfliktsituationer eller när barnen gör saker som de inte får göra. Genom att tydliggöra barnens beteende för dem kan de själva hitta andra sätt att handla.

5.4 Storyline

Den här kategorin handlar om respondenternas erfarenheter av arbete med storyline inom förskolan. Angela har ägnat sig åt storyline, Bea har inte ägnat sig åt det men uttryckte ett intresse för det vid intervjutillfället. Cecilia har inte heller ägnat sig åt storyline med planerar att göra det. På Angelas arbetsplats har de gjort olika storylines som har handlat om djur, sagor och artister. Angela menar att storyline är en form utav upplevelse för barnen och att man då arbetar utifrån ett antal nyckelfrågor, där man som pedagog måste vara medveten om vad det är man vill arbeta med. Barnen svarar på nyckelfrågorna och driver berättelsens handling framåt. Vad Angela anser vara av central betydelse i storyline framgår av nedanstående citat:

Storyline handlar ju mycket om det att våga, för att man går in i en annan roll och det är ju svårt för vissa att gå in i en annan roll. Och det är ju mycket för det, att man ska våga leka. (Angela)

Cecilia har läst en fempoängskurs i storyline på Högskolan i Kristianstad och på hennes avdelning har de planer på att starta ett storylineprojekt till våren. De har ännu inte bestämt sig för vilket tema de ska ha men de har köpt in en skärm som de ska använda.

5.5 Regellek och fri lek

I den här kategorin beskrivs det vilka regellekar respondenterna brukar leka tillsammans med barnen, samt vilken betydelse den fria leken kan ha i barns liv. Angela brukar ofta leka regellekar med barnen. De lekar som är vanligt förekommande är bland annat *Hunden och benet*, *Kims lek*, *Kom alla mina små kycklingar*, *Björnen sover* och *Lilla snigel*. Nyligen testade Angela att leka *Hela havet stormar*, med barnen och detta fungerade mycket bra, trots att de bara är 2-3 år gamla. Bea brukar också ofta leka regellekar med barnen. De lekar som är vanliga är *Kom alla mina små kycklingar*, *Under hökens vingar* och *Katten och musen*. De brukar också leka danslekar som exempelvis *En bonde i vår by*. Cecilia brukar också leka många lekar med barnen. *Kims lek* gör hon med barnen för att få en uppfattning om hur mycket barnen har lärt sig språkmässigt. *Pomperipossa* är en annan lek som hon och barnen leker mycket. I den får barnen lära sig varandras namn. En annan omtyckt lek är *Tinge-linge-linge tåget går*, där de lär sig att gå på led och hålla i barnet som är framför. *Hela havet stormar* leker hon med barnen när de har lärt känna varandra ordentligt. Angela säger att ”de (barnen) leker ju sina egna regellekar och drama på sätt och vis”, när de ägnar sig åt fri lek, ”för leken är ju också en typ av drama”, menar hon. Angela anser att det är en typ av lek eller drama, då barnen går in i andra roller. Hon säger att ”det är där som de dramatiserar i denna åldern”. Genom den fria leken menar hon att barnen lär sig att leka med kompisar, hur man bör behandla dessa och hur man bjuder in ett annat barn till leken. Angela menar att barnen också kan lära sig om färger, siffror och räkning genom leken. ”Allt det här kommer in som de inte tänker på och de ska inte tänka på det för då blir det ingen rolig lek”, säger Angela. Vidare menar hon att ”man lär sig allt i leken, kan jag känna, som barn”. Den här kategorin åskådliggör vilka regellekar respondenterna brukar göra tillsammans med barnen. Det tas också upp vilken stor betydelse den fria leken har för barn och dess utveckling.

5.6 Dockor och utklädningskläder

Den här kategorin handlar om vad respondenterna har sagt om dockor och utklädningskläder, samt hur de används där de arbetar. Både Angela, Bea och Cecilia har handdockor på avdelningarna, men endast Angela och Bea nämner att de har utklädningskläder. Det är dock möjligt att detta även finns på avdelningen där Cecilia arbetar, men det nämndes inte vid intervju tillfället. Angela berättar att personalen nyligen har köpt in utklädningskläder till barnen, då de tycker om att klä ut sig. Även på Beas avdelning har de utklädningskläder. Att barnen tycker om att klä ut sig och gå in i roller framgår tydligt av nedanstående citat:

De klär ju gärna ut sig och gör egna teatrar, alltså mycket rollekar. Det kommer mycket drama in i det. Där på verandan har vi utklädningskläder. Så det är mycket teater därute och de ger ofta förslag själva på att de vill spela. (Bea)

Angela och hennes arbetskamrater har nyligen köpt in handdockor som främst ska användas vid planerade aktiviteter, samtidigt som barnen kan få leka med dem ibland om de frågar efter dem. Även på Cecilias avdelning finns det handdockor. Dessa brukar dock inte användas till att spela teater, men barnen får leka med dem helt fritt när de känner för det. Bea nämner inte vilka sorters dockor de har på förskolan eller när barnen får leka med dem, utan berättar istället hur de kan användas vid forumspel. Hon menar att dockor är användbara när man har forumteater med de yngsta barnen som ”kanske inte kan ta det här att vi vuxna går in i olika roller”. Hon anser också att dockor är bra att ha ”om man känner att man är själv men ändå vill spela upp något”. Denna kategori kan sammanfattas med att det finns utklädningskläder på avdelningarna där Angela och Bea arbetar, medan det finns dockor på både Angelas, Beas och Cecilias arbetsplatser. Dockorna används dock på lite olika sätt och i olika sammanhang.

5.7 Personlig utveckling

Den här kategorin fokuserar på vilken betydelse drama kan ha för barns personliga utveckling. Både Angela och Cecilia menar att drama kan bidra till att barnen lär sig tala inför andra människor. Detta framgår genom nedanstående citat:

För idag är det ju det att man ska kunna prata inför människor och göra det kanske lite för publik. Då gäller det att våga och det tror jag är viktigt i detta samhället, just nu, att våga stå inför mycket folk. (Angela)

Cecilia anser också att drama kan ha betydelse för barns personliga utveckling när det gäller ”det att man vågar, att man liksom ’jag är bra som jag är’”. Hon säger att ”sen tror jag det i framtiden kan vara bra när man kommer upp i skolan, att man vågar ställa sig därframme och

ha ett föredrag eller våga svara på en fråga”. Angela tror att drama kan ha betydelse för barns personliga utveckling och då ”helst de som är lite svagare och kanske inte vågar så mycket, då tror jag att man kommer fram lite mer”, säger hon. Genom att använda sig av drama i arbetet med barnen menar Bea att barnen kan få en bra självbild, där de tror på sig själva och sin förmåga. Vidare anser hon att drama kan hjälpa ett barn att hitta sig själv genom att barnet får reda på vem det är, samt att barnet utvecklar sin kroppskänedom. Bea anser också att drama kan bidra till att barnen lär sig att säga ifrån vad de själva tycker i olika frågor. I likhet med Bea nämner Cecilia att drama kan ha betydelse för utvecklingen av barns självkänsla och självförtroende. Detta framgår av nedanstående citat:

Det här att skapa trygghet för barnen, och att du vågar ´det här är jag´ och att du känner att ´jag är jättebra´ och att de lär sig att säga nej, och att de lär sig att säga nej, och att de lär sig att ta hand om varandra, demokrati, genusperspektiv, alltså det är hur mycket som helst. Språkutveckling. (Cecilia)

Denna kategori kan sammanfattas med att det av respondenternas svar framgår att utövande av drama kan ha betydelse för barns utveckling av självförtroende och självkänsla, vilket kan leda till att de vågar ge uttryck för sina åsikter och tala inför en grupp av människor.

5.8 Socialt samspel

Denna kategori fokuserar på hur drama kan bidra till att utveckla barns förmåga att interagera med varandra socialt. Både Angela och Bea anser att barnen genom drama kan lära sig att gå in i olika roller, samt hur de bör behandla andra människor. Angela menar att barnen lär sig att samspela med varandra, och hon säger ”det är ju hur man är mot varandra, förhållningssätt tycker jag att man lär sig mycket genom drama”. Bea anser att drama lär barnen att vara nära varandra och vad man kan göra med andra och med sig själv. Hon tror att barnen, genom dramaövningar, kan lära sig att våga agera och att ”det stärker en rätt så mycket när man vågar stå inför kompisarna och visa de här sakerna”. I likhet med Angela och Bea anser Cecilia att utövandet av drama kan utveckla barns sociala förmåga. Hon menar att barnen ”lär sig samspel och att de lär sig att hjälpa varandra och att alla behövs...”. Denna kategori kan sammanfattas med att alla respondenterna tror att barnen, genom att ägna sig åt drama, kan stimuleras vad gäller förmågan att fungera i grupp tillsammans med andra människor.

5.9 Drama i kombination med andra ämnen

Denna kategori handlar om hur respondenterna anser att drama kan kombineras med andra ämnen. Både Angela, Bea och Cecilia brukar kombinera drama med andra ämnen. Angela

säger att de ofta kombinerar drama med andra estetiska ämnen såsom bild, sång, dans, musik och teater. Hon berättar att förskolan månar om att låta barnen vara ute mycket i naturen och de arbetar mycket med miljöfrågor. Hon säger också att de ibland har teater utomhus. Bea brukar kombinera drama med bild, när barnen får rita bilder om vad forumteatern har handlat om. Sång vävs också ihop med drama, när de sjunger sånger och barnen får agera till sången. Andra gånger gör de teater först och sjunger en sång därefter. Cecilia brukar kombinera drama med bild och form, samt musik. Bea och Cecilia nämner att drama kan kombineras med andra ämnen än de estetiska. ”Språket kommer naturligt in i mycket”, säger Bea. Hon menar också att matematik kan vävas in i forumteatern genom att exempelvis låta barnen räkna legobitar eller ge ett visst antal legobitar till pedagogen. ”Bild och form, och musik och matte, svenska, naturvetenskap, du kan ju få in allt där”, säger Cecilia angående hur andra ämnen kan integreras i dramaundervisningen.

5.10 Hur pedagogerna hanterar konflikter

Den här kategorin belyser hur respondenterna gör för att hantera de konflikter som uppstår mellan barnen, samt hur de lär barnen att själva hantera sina konflikter. Både Angela, Bea och Cecilia stimulerar barnen att själva lösa sina konflikter. Angela berättar att hon är med och leder barnen och frågar dem hur de kan handla istället. Hon lär barnen att ”den som blir drabbad, att den kan säga ´Stopp! Nej, jag vill inte´” och berätta vad kompiserna kan göra istället. Hon lär också barnen att de ska hantera konflikter verbalt och inte fysiskt. Bea arbetar för att lära barnen att prata med varandra och inse vikten av att kommunicera för att kunna göra sig förstådd och förstå andra. I likhet med Angela vill Bea få barnen att hitta alternativa handlingsätt. Om ett barn kommer och berättar vad ett annat barn gör i en konflikt så kan Bea fråga vad barnet kan göra eller säga till det andra barnet. Hon försöker få barnen att först säga till varandra när de gör något fel och de ska i första hand lösa konflikterna på egen hand. Om de inte kan det så ska de hämta en vuxen, säger Bea, som dessutom frågar barnen hur de själva kan göra för att bli sams igen. Angående att stimulera barnen att själva lösa sina konflikter säger Cecilia ”det är det här att man håller lite koll på läget, och man går ju inte in på en gång och bryter heller utan avvaktar lite och ser”. Om barnen börjar slåss med varandra ska man ingripa direkt, anser hon. Bea betonar vikten av att stimulera barnens empatiska förmåga. Konflikthanteringen handlar, enligt henne, mycket om att prata med barnen och försöka få dem att förstå hur andra känner sig. ”Lite det här att det blir fel både för dem själva och för andra om man säger, mycket empati jobbar vi med här”, säger Bea. Både hon och Cecilia anser att det är viktigt att låta barnen berätta för den vuxne vad som hände. Bea säger

”det är ju viktigt att man frågar så att de själva får berätta och lyssna på varandra, för ofta så är det ju så att de inte upplever det på samma sätt heller, ibland är det ju rena missförstånd”. Cecilia betonar vikten av att ta reda på vad det var som verkligen hände istället för att utgå ifrån att det var ett visst barn, som exempelvis brukar slåss, som gjorde fel. Varken Bea eller Cecilia tror på att tvinga barnen att säga förlåt. Istället låter Bea dem ge varandra en kram och säga till varandra att de är vänner igen. Bea säger inte till barnen att de gör fel, utan betonar istället det som de gör rätt och ”bekräftar det rätta istället för att peka hela tiden”. I konflikthanteringen anser Cecilia att ”man måste alltid vara försvarsadvokat”. Sedan säger hon att det finns vissa barn som behöver mer försvar än andra, och ger som exempel att ”det finns ju vissa barn som blir slagna när man inte ser, och då måste man ta reda på vad det var som hände innan”. Både Angela och Cecilia nämner att det inte finns någon patentlösning på hur man hanterar konflikter, utan att man får använda sig av olika strategier i olika situationer. Cecilia och hennes kollega samarbetar mycket och är måna om att hålla dialogen sinsemellan levande. De talar om hur barnen samspekar och vad de gör mot varandra.

Sammanfattningsvis åskådliggör den här kategorin att respondenterna hanterar konflikter genom att låta barnen berätta vad som hände, få barnen att lyssna på varandra och försöka få dem att sätta sig in i varandras känslor. Vidare lär de barnen att säga ifrån till varandra när det behövs och de motiverar barnen att hitta andra sätt att handla på. Barnen behöver inte säga förlåt, utan de kan istället göra någonting för att få kompiserna glada igen. Kommunikationen i personalgruppen är betydelsefull och de vuxna läser av det sociala samspelet i barngruppen. Hur en konflikt hanteras beror på vad det är för sorts konflikt.

5.11 Drama för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga

Den här kategorin fokuserar på hur pedagogerna anser att drama kan användas för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter. Både Angela, Bea och Cecilia anser att drama och då framförallt forumspel kan vara användbart för att lära barnen att hantera konflikter. Angela säger att barnen då ser konflikten framför sig på ett annat sätt och att det därmed kan bli lättare för dem att hitta lösningar. Barn ser inte konflikten utifrån när de befinner sig mitt i den menar hon. Bea anser att barnen behöver få en bild av konflikten och se den utifrån för ”det man ser det har man med sig på ett annat sätt än det som bara påpekas hela tiden”. Angående om drama kan användas för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga säger Cecilia att hon ”tror säkert att det är riktigt superbra, framförallt de här forumspelen”. Detta har hon inte ägnat sig åt än, men Cecilia och en annan lärare har talat om att de skulle vilja

göra det med barnen. Hon berättar att de har en del ”slåssingar” på förskolan och hon tror att det skulle vara bra för dem om de själva fick komma till insikt om hur man kan handla istället. Samtidigt uttrycker Cecilia en osäkerhet angående ifall forumspel och andra dramaövningar verkligen kan påverka barns förmåga att hantera konflikter. Hon tänker på de barn som har varit inblandade i många konflikter och i de fallen har hon inte funderat över att använda sig av drama. De barnen hade så många svårigheter i sina liv och så mycket annat att tänka på att de kanske skulle ha svårt för att vara fokuserade på och delta i dramaövningar. Vidare menar Cecilia att hon inte är riktigt säker på hur drama kan påverka barns förmåga att hantera konflikter eftersom hon inte har arbetat med drama i syfte att lära barn att lösa konflikter.

I likhet med Cecilia tror Bea att barnen kan hitta nya sätt att agera när det uppstår en konflikt, då forumteater gör så att barnen får en tydlig bild av det som händer i olika konflikter. Både Angela och Bea har använt sig av forumspel, men i olika stor utsträckning. Angela poängterar vikten av att diskutera konflikten med barnen efteråt och prata om olika alternativa sätt att handla, och ”varför man gör så och varför man inte ska göra så”. Angela menar att ”samtalet är ju det viktigaste och det är ju inte jag utan dem själva som ska lösa det”. Bea anser att forumteatern utvecklar barnens förmåga att hantera konflikter. ”Man ser ju de barnen som kommer hit och som inte alls kan det och sen när de har jobbat med det, att det gör väldigt mycket”, säger Bea. Vid enstaka tillfällen har barnen tagit egna initiativ till att spela forumteater för att lösa konflikter som har uppstått.

Bea menar att barnen, när de deltar i forumspel och andra dramaövningar, kan ”lära sig empati, lära sig om sig själva, att säga nej, lära sig lite vem jag är som person. Ja det är mycket, det är att fungera tillsammans med andra”. Detta kan i sin tur leda till att barnen blir bättre på att hantera konflikter. Vid forumspel och andra dramaövningar anser Bea att ”man tränar sig i det sociala samspelet hela tiden och då uppstår konflikter och då tränar man sig på att lösa dem”. Den här kategorin kan sammanfattas med att respondenterna anser att dramaövningar i allmänhet och forumspel i synnerhet kan vara användbara för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga. Forumspel anses vara bra, då barnen får se konflikter spelas upp framför sig. Detta kan tillsammans med efterföljande samtal bidra till att barnens konflikthanteringsförmåga stimuleras.

6. Diskussion och slutsatser

Detta avsnitt inleds med en metoddiskussion, följt av en resultatdiskussion och till sist presenteras undersökningens slutsatser. Metoddiskussionen innehåller reflektioner över uppsatsens olika delar. I Resultatdiskussionen behandlas undersökningens syfte och problemprecisering följt av en diskussion som belyser respondenternas svar och kopplar samman dessa med den litteratur som presenteras i forskningsbakgrunden.

6.1 Metoddiskussion

En kvalitativ metod var bra för att få fram respondenternas egna tankar, erfarenheter och upplevelser. Den kunskap som förvärvades är inte saklig utan handlar om människors personliga uppfattningar om ett fenomen (Starrin och Svensson, 1994). Detta kan dock vara en av den kvalitativa intervjuens tillgångar, då dialogen kan tillvarata många olika tankar som människor har om en företeelse (Kvale, 1997). En kvalitativ metod användes i denna undersökning, för att skapa förståelse för sociala kontexter och skeenden, och ge en helhetsbild av situationen (Holme och Solvang, 1991).

Det finns olika idéer om hur en bra intervju bör genomföras. Intervjun kommer dock alltid att präglas av forskarens förförståelse, fördomar och personlighet. Vid intervjutillfällena eftersträvades en förtroendefull kontakt med respondenterna genom att uppmuntran gavs och intresse visades, samtidigt som de inte skulle påverkas angående vad de svarade. Det finns dock en medvetenhet om att respondenternas upplevelser tolkades utifrån mina referensramar, då det är omöjligt att lämna sig själv och sina egna erfarenheter utanför situationen, när man försöker att förstå en annan människa (Allwood, 2004). Det går inte att bortse från att intervjuaren i viss utsträckning påverkar respondenterna, men det har funnits en strävan efter att gå in i studien med så objektiv inställning som möjligt för att sedan upptäcka resultatet av undersökningen.

Holme och Solvang (1991) menar att om forskaren skapar relationer, som bygger på tillit, till respondenterna så vill de undvika att göra forskaren missnöjd och kan därför välja att svara vad de tror att denne vill höra snarare än vad de själva anser. Detta har undvikits genom att understryka för respondenterna att det är deras uppfattningar som är av intresse för undersökningen. Ambitionen har varit att låta respondenterna uttrycka sina uppfattningar medan min uppgift har varit att agera som en sympatisk åhörare.

När det gäller urvalet av respondenter kontaktades tre förskolor, varav samtliga hade en person som ville ställa upp på intervju. Förskolor som ligger i olika områden hade medvetet valts ut. En förskola ligger på landsbygden, medan en annan ligger i ett villaområde och en tredje ligger i ett bostadsområde med människor från många olika kulturer. Variationsbredden vad gäller respondenterna är tyvärr inte så stor eftersom alla tre intervjupersonerna är kvinnliga förskollärare mellan 33 och 55 år, där alla har arbetat inom förskolan i många år. En större spridning än denna kan dock vara svår att få, då en mycket stor majoritet av de som arbetar inom förskolan är kvinnor.

För att försäkra mig om att respondenternas svar hade tolkats rätt fick de läsa igenom sina intervjuer efter att de hade transkriberats. Respondenterna fick då möjlighet att göra eventuella ändringar. I den här undersökningen redovisas inte allt som har sagts vid intervjuerna. Det urval av delar som har gjorts kan ha påverkats av mina subjektiva uppfattningar. Om någon annan hade genomfört undersökningen hade kanske denne valt att lyfta fram andra citat ur intervjumaterialet eller tolkat dess innebörder på andra sätt. Urvalet av litteratur samt utformningen av intervjufrågor kan också ha påverkats av mina subjektiva uppfattningar. Utifrån undersökningens syfte valdes en kvalitativ manifest innehållsanalys. Denna analysmetod fokuserar på materialets faktiska innehåll och sammanhang (Graneheim och Lundman, 2004). Vid analysförfarandet var det lite svårt att veta hur stora de meningsbärande enheterna skulle vara. Detta kan vara problematiskt. Om de enheter som väljs ut är för små kan innehållet bli uppsplittrat, men om enheterna är för stora kan de innehålla mer än ett fenomen. Indelningen av kategorier kan också vara problematiskt, då varje kategori ska ha ett relevant innehåll samtidigt som de ska utesluta varandra. (Graneheim och Lundman, 2004). Det är möjligt att det finns någon plats i analysen där kategorierna går in i varandra, men ambitionen har varit att skapa självständiga kategorier med ett meningsfullt innehåll. Egentligen ska de meningsbärande enheterna kodas innan de delas in i kategorier. Detta gjordes inte på grund av tidsbegränsningar. Om varje enhet hade kodats så är det möjligt att undersökningens tillförlitlighet hade varit högre, men enligt min mening är det sätt på vilket analysen har genomförts tillräckligt välfungerande för denna undersökning. Denna uppsats är ganska lång på grund av att respondenterna hade mycket kunskaper och erfarenheter att dela med sig av, och det mesta som de sade vid intervjuerna bedömdes som relevant material att ha med i resultatet.

6.2 Resultatdiskussion

I detta avsnitt behandlas uppsatsens syfte och problemprecisering, följt av en diskussion om uppsatsens resultat, där dessa knyts an till forskningsbakgrunden. Slutligen diskuteras resultatens konsekvenser för yrkesrollen och förslag till vidare studier ges. Syftet med den här uppsatsen var att skapa större förståelse för hur drama kan användas i förskolan för att stimulera barnens förmåga att hantera konflikter. Mot bakgrund av detta syfte har svar på följande problemprecisering sökts:

– Hur anser tre förskollärare att pedagogiskt drama kan användas i förskolan för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter?

Både Angela, Bea och Cecilia anser att drama och då framförallt forumspel kan vara användbart för att lära barnen att hantera konflikter. Vid forumspel får barnen se konflikten utifrån, menar Angela och Bea. Enligt Bea är detta bra eftersom ”det man ser det har man med sig på ett annat sätt än det som påpekas hela tiden. Om huruvida drama kan användas för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga säger Cecilia att hon ”tror säkert att det är riktigt superbra, framförallt de här forumspelen”. Att forumspel och andra dramaövningar kan användas för att utveckla barns och ungdomars förmåga att hantera konflikter har visats genom DRACON-projekten, där eleverna bland annat fick spela upp konflikter ur sina egna liv. Projektet har resulterat i att flera elever med olika sociala problem har utvecklats i sin förmåga att interagera socialt med andra människor samtidigt som deras studiemotivation har ökat (O’Toole och Burton, 2005).

Cecilia tror att det skulle vara nyttigt för de ”slåssingar” som finns på förskolan att genom forumspel få komma till insikt om andra sätt att handla. Amatruda har använt sig av psykodrama för att hjälpa elever att kommunicera med varandra på ett mer positivt sätt. Projektet ledde till att elevernas negativa beteenden minskade, de började samspela med varandra på ett mer positivt sätt och deras attityder angående den egna förmågan stärktes (Amatruda, 2006).

Samtidigt som Cecilia är positivt inställd till användningen av drama för att lära barn att hantera konflikter, är hon dock osäker om det kan ge några resultat. Hon menar att barn som har många svårigheter i sina liv kanske har så mycket annat att tänka på att de kanske skulle ha svårt för att vara fokuserade på och delta i dramaövningar. Bea tror, i likhet med Cecilia, att forumspel kan bidra till att barnen hittar nya sätt att agera när konflikter uppstår, då

forumspelen gör så att barnen får en tydlig bild av vad som händer i olika konflikter. Även Byréus (2001) menar att deltagarna vid forumspel får möjlighet att prova olika handlingsstrategier och öka sin självkänedom.

Vid forumspelen betonar Angela samtalets betydelse och att barnen bör få vara aktiva i detta. Hon säger att "samtalet är ju det viktigaste och det är ju inte jag utan dem själva som ska lösa det". Precis som Angela menar Byréus (2001) att åskådarna till forumspelet ska få prata med varandra om hur situationen hade kunnat hanteras annorlunda. När barnen deltar i forumspel och andra dramaövningar menar Bea att de "kan lära sig empati, lära sig om sig själva, att säga nej, lära sig lite vem jag är som person. Ja det är mycket, det är att fungera tillsammans med andra". Detta stämmer överens med Byréus (2001) uppfattning. Författaren menar att forumspel kan bidra till att utveckla barnens empatiska förmåga, genom att de får sätta sig in i andra människors känslor. Vid forumspel och andra sorters dramaövningar menar Bea att "man tränar sig i det sociala samspelet hela tiden och då uppstår konflikter och då tränar man sig på att lösa dem".

Både Angela och Bea har ägnat sig åt forumspel, medan Cecilia är nyfiken på det men inte har provat det ännu. På förskolan där Bea är anställd har de arbetat med forumteater i många år. Forumspelen kan handla om konflikter mellan barnen, konflikter som barnen har haft med sina föräldrar eller återupprepade händelser och beteenden som personalen vill att barnen ska ändra på. De kan också handla om hur man använder nya leksaker som har kommit till förskolan. Ofta får något av barnen vara med och agera i forumspelen, men det händer också att endast de vuxna spelar och barnen ger förslag på lösningar på konflikterna. Genom forumteater tränar sig barnen på att aktivt lösa problem och de upptäcker att konflikter går att lösa. Forumteaterns målsättningar är följande:

- "- att förvandla åskådaren från passiv varelse till aktiv medskapare – huvudrollsinnehavare,
- att ge människan möjlighet att träna sig inför verkligheten, förbereda sig för framtiden,
- att bryta inre och yttre förtryck." (Byréus, 2001, s.13)

Samtliga intervjupersoner ägnar sig åt spontandramatisering, där de spontant går in i roller för att belysa ett problem, ett beteende, en konflikt eller en fråga som berör barnen. Ofta imiterar de barnens beteende i situationer där barnen är i konflikt med varandra eller beter sig på andra sätt som pedagogerna inte vill att de ska göra. Om ett barn slåss kan Angela och Bea exempelvis slå sin kollega för att sedan fråga barnen vad de gör för fel eller hur barnet som

slogs tror att den slagna kollegan känner sig. Cecilia berättar att om barnen inte vill städa i dockrummet, så kan hon gå in där och kasta runt leksaker, varpå barnen säger till henne att hon inte får göra så, för att sedan följa med henne in och städa. Spontandramatiseringen har vissa likheter med forumteatern. Frågor som är bekanta för barnen tas upp och efter att händelsen har spelats upp får barnen berätta hur situationen hade kunnat hanteras annorlunda (Byréus, 2001).

Vid hanteringen av de konflikter som uppstår mellan barnen berättar både Angela och Bea att de vill få barnen att själva hitta andra sätt att handla på. Wahlström (1996) menar att yngre barn kan vara ovana vid att tänka på att de kan välja mellan flera olika sätt att handla och reagera på i de situationer som de hamnar i. För att kunna utvecklas till en människa som tar ansvar för sitt eget liv, måste man inse att man hela tiden väljer mellan olika sätt att agera, och att det alltid finns andra alternativ att välja. Angela lär barnen att ”den som blir drabbad, att den kan säga ´Stopp! Nej, jag vill inte´” och berätta vad kompiserna kan göra istället. På detta sätt arbetar även personalen på en förskola i Valås. Där får barnen lära sig att tydligt säga ja och nej till varandra (Andersson, 2006).

Bea arbetar för att lära barnen att prata med varandra och inse vikten av att kommunicera för att kunna göra sig förstådd och förstå andra. Enligt henne handlar konflikthantering mycket om att prata med barnen och försöka få dem att förstå hur andra känner sig. ”Lite det här att det blir fel både för dem själva och för andra om man säger, mycket empati jobbar vi med här”, säger Bea. För att en konflikt ska kunna få en permanent lösning menar Wahlström (1996) att de inblandade måste få möjlighet att få insikt i hur den andra människan upplever situationen. Det är först då som man kan förstå motivet bakom den andra individens handlande. Om vi sätter oss in i andra människors känslor kan vi lära oss mycket. Det sätt på vilket Bea hanterar konflikter påminner om giraffmetoden. I den får barnen lära sig att tala giraffspråk, vilket innebär att de uppmärksamt hör på och beaktar vad de själva och andra har att säga, samtidigt som de uttrycker empati och berättar om vad de själva tycker, behöver och känner (Grunbaum och Lepp, 2005).

Både Bea och Cecilia anser att det är viktigt att låta barnen berätta för den vuxne vad som händer. Vidare menar de att de inte tror på att tvinga barnen att säga förlåt, utan att de istället kan ge varandra en kram eller säga att de är vänner igen. Även personalen på Valås förskola försöker hjälpa barnen att bringa klarhet i vad det var som har inträffat och hur de kan handla

för att göra varandra på gott humör igen. Om barnen vill kan de säga förlåt, men annars kan de göra förlåt istället. Att ge en kram, klappa kompisen på axeln eller hämta en bit toapapper om kompisen gråter kan vara sätt att göra förlåt (Andersson, 2006).

Bea menar att det är av stor betydelse att barnen får möjlighet att lyssna på varandra. Hon säger ”det är ju viktigt att man frågar så att de själva får berätta och lyssna på varandra, för ofta så är det ju så att de inte upplever det på samma sätt heller, ibland är det ju rena missförstånd”. Nilsson och Waldemarsson (1994) anser att kommunikationen mellan människor ofta är sårbar och att otydliga budskap lätt kan förvanskas när de ska kommuniceras från en persons medvetande till en annans. Missuppfattningar mellan parterna kan leda till att en konflikt eskalerar. Bea säger ogärna till barnen att de gör fel, utan ”bekräftar det rätta istället för att peka”. Enligt Carlander (1990) kan barn som får lära sig att konflikter kan hanteras på ett positivt sätt bli mer självsäkra. Kunskapen om att konflikter kan lösas utan att en vinner och en annan förlorar, gör så att barnen inser att konflikter inte behöver medföra något dåligt. Både Angela och Cecilia anser att det inte finns någon patentlösning på hur konflikter bör hanteras, utan att man får använda sig av olika strategier i olika situationer.

Enligt både Angela, Bea och Cecilia kan drama bidra till att utveckla barns förmåga att interagera med varandra socialt, då de gör dramaövningarna i grupp. Enligt Piagets socialkonstruktivistiska och Vygotskys sociokulturella teori finns det stora fördelar med att låta barn lära av varandra. Gemensamt för de båda teorierna är att de utgår ifrån att lärande sker genom socialt samspel och att barns sociala kompetens kan ökas när de kommunicerar med varandra. När barnen är i dialog med varandra kan de motivera varandra att hitta nya sätt att hantera problem och genom samarbete kan barn lära sig att konstruera sin egen kunskap, behandla andra rättvist och vara snälla mot varandra (Williams m.fl. 2000). Angela menar att barnen lär sig att samspela med varandra när de ägnar sig åt drama, och hon säger ”det är ju hur man är mot varandra, förhållningssätt tycker jag att man lär sig mycket genom drama”. Erberth och Rasmusson (1996) menar att alla som ägnar sig pedagogiskt drama får öva sig på att förmedla tankar och känslor, spela roller och samspela med andra människor. Bea anser att drama lär barnen att vara nära varandra och vad man kan göra med andra och med sig själv. Detta sker enligt Erberth och Rasmusson (1996) när barnen gör kontaktövningar, vilka innebär att deltagarna får vänja sig vid att ha fysisk kontakt med andra människor, genom att hålla en annan gruppmedlem i handen, stå nära någon annan eller ha ögonkontakt med denne.

Cecilia anser att barnen ”lär sig samspel och att de lär sig att hjälpa varandra och att alla behövs” när de gör dramaövningar. Erberth och Rasmusson (1996) menar att tillitsövningar kan bidra till att barnen lär sig att ställa upp för och bry sig om varandra, känna tillit och samspela på ett bra sätt.

Samtliga intervjupersoner tror att drama kan ha betydelse för barns personliga utveckling. Både Angela och Cecilia menar att drama kan bidra till att barnen lär sig att tala inför publik. Detta stämmer överens med Byréus (1998) som anser att utövandet av drama kan leda till att barn lär sig att våga tala inför andra människor, lättare kan ta kontakt med andra personer samtidigt som de lär sig att ta ställning i olika frågor och stå för sina åsikter. I likhet med Byréus (1998) menar Bea att drama kan bidra till att barnen lär sig att säga ifrån vad de tycker i olika frågor. Vidare menar hon att de kan få en positiv självbild, en ökad självkänedom en förbättrad kroppsuppfattning. Enligt Erberth och Rasmusson (1996) kan deltagarnas empatiska förmåga öka när de gestaltar olika roller. Genom att ägna sig åt improvisationer och efteråt tala om det man har gjort, ökar man sin självkänedom och får insikt om det mellanmännliga samspelet. Cecilia menar att drama kan ha betydelse för barns utveckling av en stark självkänsla och ett gott självförtroende, samtidigt som de lär sig att ta hand om varandra. Wagner (1992) hänvisar till Heathcote som menar att drama kan leda till att barnen utvecklar sin sociala kompetens, och utvecklar tron på sig själva och den egna förmågan, då de upptäcker att de har mer kunskaper än vad de tidigare trodde.

Både Angela, Bea och Cecilia leker ofta regellekar med barnen. Fredin och Hägglund (2001) menar att alla som arbetar med barn bör ha insikt om lekens stora betydelse för barn och deras utveckling. I dramaundervisningen är många av övningarna tagna från barns klassiska lekar medan andra kommer från olika sorters övningar som skådespelare gör. Angela betonar hur betydelsefull den fria leken är för barn och hon säger ”för leken är ju också en typ av drama”, och då syftar hon på de lekar då barnen går in i roller. Lillemyr (2002) nämner att dessa lekar kallas för *rollekar* och att de innebär att två eller flera barn samspelar och går in i olika roller och spelar upp händelser. Genom den fria leken anser Angela att barnen lär sig att leka med kompisar, hur man bör behandla andra och hur man bjuder in ett annat barn till leken. Vidare menar hon att barnen kan lära sig om färger, siffror och räkning genom leken och säger att ”man lär sig allt genom leken, kan jag känna, som barn”. Enligt Lillemyr (2002) bidrar leken till barnens socialisation i samhället, då barnen genom leken lär sig att kommunicera med och

relatera till andra människor, samtidigt som de utvecklar sin självinsikt och tar till sig ny kunskap.

Intervjupersonerna har berättat om olika former av dramatisering som de ägnar sig åt i arbetet med barnen. Exempel på sådana är dramatiseringar av sagor och barnböcker, situationer där förskolepersonal dramatiserar för barnen och sammanhang där barnen får gå in i roller. Angela och Bea har utgått ifrån barnlitteratur, som exempelvis Max-böckerna. På Angelas avdelning har de vuxna dramatiserat utifrån dem, medan det på Beas avdelning har varit barnen som har agerat till böckernas handling. Angela berättar att de har använt sig av *Max bil* ”bara för att de ska lära sig att man tar ju inte andras saker. Angela lade märke till att barnen lekte med rekvisitan som lämnades kvar efteråt. I likhet med Bea och Angela har personalen på småbarnsavdelningen på Valås förskola använt sig av boken *Max bil* för att lära barnen att hantera konflikter om leksaker. De har tillverkat en flanosaga utav bokens sidor. Handlingen går ut på att Lisa vill ha den bil som Max lekte med först. Efter att någon i personalen har berättat sagan får barnen prata om hur man kan göra om man vill ha en leksak som någon annan har (Andersson, 2006).

Både Angela och Bea brukar dramatisera för barnen. Bea och hennes arbetskamrater spelade upp en improviserad teater där de var nallar som hade kalas. Angela och hennes kollega gjorde en dramatisering där de hette von Linné i efternamn och hittade olika saker i naturen. Sedan fick barnen låtsas att de hette detsamma och leta upp olika växter och föremål som de namngav och återgav i form av lerfigurer och målningar. I den här situationen stimulerades barnens intresse för naturen och vad som finns i den. Barnen fick vara aktiva och låta nyfikenheten motivera dem att själva ta till sig ny kunskap. Wagner (1992) hänvisar till Heathcote som menar att en lärare, istället för att inleda ett drama med en mängd fakta, kan låta de känslor som barnen får leda till att de blir intresserade av att ta reda på mer information. Genom att delta i dramatiseringar och gå in i roller kan barnen tillägna sig faktakunskaper i olika ämnen såsom naturvetenskap, matematik, historia och antropologi. Cecilia brukar dramatisera utifrån sagor och ramsor tillsammans med barnen. I regel spelar flera barn eller hela barngruppen samma roll och genom dramatiseringarna vill Cecilia stimulera barnens språkutveckling. Fredin och Hägglund (2001) menar att dramatiserande kan användas för att förmedla olika sorters kunskap till eleverna.

Enligt min mening kan drama användas i pedagogiskt syfte för att lära barnen om många olika saker. Drama kan integreras i andra ämnen, men dessa kan också vävas in i dramaundervisningen. Genom drama kan barnen lära sig faktakunskaper i olika ämnen, såsom naturvetenskap, matematik, svenska och historia. Estetiska ämnen som bild, musik, sång och dans kan också kombineras med drama. I likhet med intervjupersonerna anser jag att barnen kan lära sig om socialt samspel när de ägnar sig åt drama, eftersom de då gör allting tillsammans i grupp. Precis som respondenterna tror jag att drama kan leda till att barnen utvecklas som personer. De kan få en stärkt självkänsla och ett större självförtroende då de får möjlighet att ta ställning i olika frågor och stå upp för sina åsikter, samtidigt som de lär sig att tala inför många människor och får insikt om att de kan mycket mer än vad de tidigare trodde. När barnen ägnar sig åt drama kan de komma i kontakt med sina känslor och få insikt i sina handlingsmönster, vilket leder till en ökad självkännet. Detta tror jag kan påverka hur de bemöter andra människor och hur de hanterar konflikter. Jag anser att det är svårt att finna några nackdelar med att använda drama för att stimulera barnens förmåga att hantera konflikter. En sådan skulle dock kunna vara att man som pedagog, genom att dramatisera barnens beteende, kan riskera att göra konflikterna större än vad de egentligen är. Jag tror emellertid att pedagogerna själva kan göra bra avvägningar angående i vilka konfliktsituationer som det är möjligt att använda drama.

I likhet med Angela, Bea och Cecilia anser jag att forumspel är det som är mest användbart för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga, då detta kan göra att barnen lär sig olika sätt att handla vid konflikter. Även vid andra dramaövningar tror jag att barnen kan lära sig om konflikter. När de gör dessa kan konflikter uppstå och då övar sig barnen på att lösa dem. Resultatet i den här uppsatsen visar att drama kan användas för att lära barn att hantera konflikter. Om fler lärare får inblick i hur barnen kan lära sig detta och många andra saker genom drama är det möjligt att intresset för att använda drama i pedagogiskt syfte kan öka.

6.3 Slutsatser

Litteraturen och förskolläraernas svar har belyst hur drama kan användas för att stimulera barns konflikthanteringsförmåga. Av intervjuerna framgår det att respondenterna anser att framförallt forumspel kan vara användbart för att lära barnen att hantera konflikter. Genom detta kan barnen få en inblick i hur konflikter uppstår och hur de kan hanteras. De kan hitta nya sätt att agera när det uppstår en konflikt samtidigt som de kan lära sig att förebygga

konflikter genom att handla annorlunda. Vidare pekar resultatet på att drama kan ha betydelse för barns personliga utveckling och förmåga till socialt samspel med varandra. Vid dramaövningar samspelar barnen med varandra hela tiden och då uppstår det konflikter som barnen övar sig på att lösa. När barnen ägnar sig åt drama kan de lära sig att våga tala inför en grupp med andra människor, utveckla en positiv självbild och få en ökad självkänedom. De kan också lära sig hur man bör behandla andra människor, att hjälpa varandra och inse att alla behövs.

7. Sammanfattning

Genom drama kan barnen bland annat lära sig faktakunskaper i olika ämnen, såsom naturvetenskap, matematik, svenska och historia. Estetiska ämnen som bild, musik, sång och dans kan också kombineras med drama. När barn ägnar sig åt dramaövningar lär de sig också om mellanmännsliga relationer och hur dessa fungerar. I alla situationer där människor möts och kommunicerar med varandra kan konflikter uppstå. Syftet med den här uppsatsen är att skapa större förståelse för hur drama kan användas i förskolan för att stimulera barnens förmåga att hantera konflikter. Mot bakgrund av detta syfte söks det svar på följande problemprecisering:

- Hur anser tre förskollärare att pedagogiskt drama kan användas i förskolan för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter?

I forskningsbakgrunden tas litteratur upp som anses vara relevant för att belysa problemområdet. Där beskrivs vad pedagogiskt drama är, vad barn kan lära sig genom det, olika former av pedagogiskt drama, vad en konflikt är, olika sorters konflikter och hur dessa kan hanteras. Det ges också exempel på skolor som använder sig av drama som konflikthanteringsmetod. Utöver detta redogörs det också för lekens betydelse i barns liv, eftersom barns rollekar har likheter med vissa dramaövningar. Slutligen beskrivs socialkonstruktivistiska och sociokulturella perspektiv på barns lärande. Dessa perspektiv betonar den sociala aspekten av barns lärande, vilket bland annat innebär att lärande sker genom socialt samspel. När barnen är i dialog med varandra kan de bilda sig nya uppfattningar i olika frågor, hitta lösningar på problem och konstruera sin egen kunskap (Williams m.fl. 2000). I den här undersökningen användes en kvalitativ metod. Intervjuerna spelades in, materialet transkriberades och analyserades. Under analysen delades materialet in i meningsfulla enheter som sedan sorterades in i kategorier. Respondenterna var tre kvinnliga

förskollärare med mångårig erfarenhet av arbete inom förskolan. Resultatet visar att intervjupersonerna anser att drama kan användas för att stimulera barnens förmåga att hantera konflikter. Särskilt användbart menar de att forumspel är, då dessa innebär att barnen får se konflikter spelas upp och komma med förslag på hur aktörerna hade kunnat handla för att förebygga eller lösa konflikten. När barnen gör dramaövningar anser respondenterna att de lär sig om socialt samspel och hur de bör behandla sina medmänniskor. Vidare menar de att drama kan ha betydelse för barns personliga utveckling genom att de lär sig att våga prata inför andra människor, får en ökad insikt i hur de fungerar som personer, samt utvecklar en starkare självkänsla och ett större självförtroende. Vid alla sorters dramaövningar samspelar barnen med varandra och då uppstår det konflikter som de övar sig på att lösa.

Referenslista

Litteratur

Allwood, C-M. (2004) *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Bell, J. (1993) *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bjurwill, C. (2001) *A,B,C och D. Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Brännlund, L. (1991) *Konflikthantering. Handbok för realister*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Byréus, K. (2001) *Du har huvudrollen i ditt liv. Om forumspel som pedagogisk metod för frigörelse och förändring*. Stockholm: Liber AB.

Carlsson, B. (1991) *Kvalitativa forskningsmetoder. För medicin och beteendevetenskap*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.

Carlander, M. (1990) *Konflikter och konfliktbearbetning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Läromedel.

Denscombe, M. (2000) *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Dysthe, O. (1996) *Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära*. Lund. Studentlitteratur.

Ejvegård, R. (1996) *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Erberth, B. & Rasmusson, V. (1996) *Undervisa i pedagogiskt drama*. Lund: Studentlitteratur.

Fredin, K. & Hägglund, K. (2001) *Dramabok*. Stockholm: Liber AB.

Grunbaum, A. & Lepp, M. (2005) *DRACON i skolan. Drama, konflikthantering och medling*. Lund: Studentlitteratur.

Gustafsson Marsh, E. & Lundin, Y. (2006) *Storyline i praktiken. Grunder och variationer*. Hässelby: Runa Förlag AB.

Hammar, S. (1975) *Dramatiskt skapande i förskolan. En handledning för förskollärare*. Göteborg: Simonsons Tryckeri.

Holme, I-M. & Solvang, B-K. (1991) *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Knutsdotter Olofsson, B. (1996) *De små mästarna. Om den fria lekens pedagogik*. Stockholm: HLS Förlag.

Lillemyr, O-F. (2002) *Lek – upplevelse - lärande*. Stockholm: Liber AB.

Lenéer Axelsson, B. & Thylefors, I. (1996) *Om konflikter – hemma och på jobbet*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Läraryrskommittén (2005) *Lärarens handbok*. Stockholm: Läraryrskommittén.

Maltén, A. (1998) *Kommunikation och konflikthantering – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, B. & Waldemarsson, A-K. (1994) *Kommunikation. Samspel mellan människor*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, R. & Davidson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Sahlin, C. (2006) *Survival Kit. En handbok för nya lärare*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Slade, P. (1995) *Child play – its importance for human development*. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

Starrin, B. & Svensson, P-G. (1994) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Svenning, C. (1999) *Metodboken – samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling*. Eslöv: Lorentz Förlag.

Svenska språknämnden. (2000) *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber AB.

Wagner, B-J. (1992) *Drama i undervisningen*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Wahlström, G. (1996) *Hantera konflikter – men hur? Metodbok för pedagoger*. Hässelby: Runa Förlag AB.

Wallén, G. (1996) *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Williams, P. m.fl. (2000) *Barns samlärande – en forskningsöversikt*. Stockholm: Skolverket.

Artiklar

Andersson, B. (2006) *Max hjälper barnen vara bra kompisar*. Lärarnas tidning, nr.10, sid. 29.

Anterot Johanson, L. (2006) *Drama som konfliktlösning*. Teaterforum, nr.5, sid. 10-11.

Amatruda, M-J. (2006) *Conflict resolution and social skill development with children*. Journal of group psychotherapy, psychodrama and sociometry, vol. 58, nr 4, s.168-181.

Dzedina, A. (2006) *På scenen känns konflikten i magen*. Lärarnas tidning, nr. 10, sid. 24.

Graneheim, U-H & Lundman, B (2004) *Qualitative content analysis in nursing research: concept, procedures and measures to achieve trustworthiness*. Nurse Education Today, nr 24, s.105-112.

Mattson, K. (2006) *På Snösättra får bråken ta tid*. Lärarnas Tidning, nr.10, sid. 15.

O'Toole, J & Burton, B (2005) *Acting against conflict and bullying. The Brisbane DRACON project 1996-2004. Emergent findings and outcomes*. Research in Drama Education, vol. 10, nr. 3, s.269-283.

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin. www.ne.se. Sökord: fördom. Hämtat 13 februari 2008.

Intervjuguide

1. Hur använder du dig av drama i arbetet med barnen?

- Vad tror du att barnen kan lära sig genom drama?
- Hur tar barnen egna initiativ till att leka dramalekar?
- I vilka sammanhang använder ni er av drama?

2. Vad vill du uppnå genom att använda drama i arbetet med barnen?

- Brukar du kombinera drama med andra estetiska ämnen?

3. Hur gör du för att hantera de konflikter som uppstår mellan barnen?

- Hur gör du för att stimulera barnen att själva hantera sina konflikter?
- Lär ni barnen några särskilda strategier för att hantera konflikter?

4. Hur tror du att drama kan användas för att lära barnen att hantera konflikter?

- Hur tror du att drama kan påverka barns förmåga att hantera konflikter?

5. Hur har du använt eller hur använder du dig av drama för att stimulera barnens förmåga att hantera konflikter?

- Hur tror du att drama kan påverka barns förmåga att hantera konflikter?
- Har du några ytterligare tankar och idéer om hur man skulle arbeta med drama för att utveckla barns konflikthanteringsförmåga?

Informationsbrev

Hej!

Mitt namn är Katarina och jag studerar på Högskolan i Kristianstad och skriver för närvarande ett examensarbete på C-nivå. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur förskollärare anser att drama kan användas för att stimulera barns förmåga att hantera konflikter. Studien som ska genomföras bygger på kvalitativa intervjuer, där ni som blir intervjuade får berätta hur ni arbetar med drama och hur ni anser att det kan användas för att lära barnen konflikthantering. I undersökningen deltar du och två andra förskollärare. Deltagandet i intervjun är frivilligt och kan när som helst avbrytas utan att någon orsak behöver anges eller att det blir några konsekvenser. För att kunna analysera intervjun kommer samtalet att bandas. Intervjumaterialet kommer att förvaras så att endast uppsatsens författare har tillgång till den. Alla uppgifter behandlas konfidentiellt och när resultaten presenteras kommer alla personuppgifter att vara avidentifierade. Det kommer inte att vara möjligt att identifiera någon enskild person i resultaten.

Tack för att du vill delta i undersökningen.

Vill du ha mer information kontakta mig på följande mobilnummer: 0702-98 05 23

Med vänlig hälsning

Katarina Frank

